ईनमः परमात्मने ईप्रजापतिर्वैसंवत्सरस्तस्यैष आत्मा यन्महाव्रतं तस्मादेनत्परस्मैनऱ्हांसेन्नेत्सर्वेषां भूतानामात्मानंपरस्मिन्दधानीत्यथोइंड्स्येषआत्मायन्महाव्रतंतस्मादेनत्परस्मैनऱ्हांसेन्नेदिंड्स्यात्मानंपरस्मिन्दधानीत्यथोयमेवैतन्महामयंयजुर्मयंसाममयंपुरुषंसंस्कुर्वंति तस्यैषआत्मायन्महाव्रतं तस्मादेनत्परस्मैनऱ्हांसेन्नेत्सर्वेषांछंदसामात्मानंपरस्मिन्दधानीतिकामंउसविणोहोताऱ्हांसेत्यि।

त्रेवाचार्यायवात्मनेहैवास्यतच्छस्तंभवत्यात्मनैवतद्यत्तंसमर्द्धयतितस्यपंचविंशोस्तोमश्चतुर्विंशतिर्वैसंवत्सरस्यार्द्धमासाः संवत्सरस्यैवास्यात्रयोप्रजापतिर्वैसंवत्सरः पंचविंशोःथोचतुर्विंशोवैपुरुषोतोभवतितस्यैषागतिर्यत्पंचविंशऐंड्स्यऋषभः प्राजापत्यश्चाजउपालंभ्यावैंड्वाएतद्रूपंड्उवैप्रजापतिस्तत्प्रजापत्यंरूपमथोएतदेवपशुष्वैंड्रूपंयदृषभः १ तस्यविंशोविंशोवोऽतिथिमितिहादशर्चमा

ज्यं द्वादशावै मासाः संवत्सरः संवत्सरस्यैवात्येतस्मिन्वै ते छंदसी भवतो गायत्र्यानुष्टुभ्यौ ऽग्निर्नो दीतिभिररणो रित्येतत्यं च विंशात्यं च स्तुपसंशंसतिपंच विंशोहिस्तोमस्तद्वै शास्त्रंसमर्द्धयत्स्तोमेनसंपद्यतेतस्मिन्वै ते छंदसी भवतोवि राजश्चत्रिष्टुभ्यौतानिचत्वारिसंपद्यंते चतुष्टयंवाइदंसर्व मस्यैवसर्वस्यात्यैत्रैष्टुभः पवमानइंद्रस्यैवैतच्छंदोयत्त्रिष्टुत्त देनंसैनच्छंदसास्तमर्द्धयति कुविदंगनमसायेत्यधास इति २

वायवंमहद्बृहद्वन्महद्धन्महद्ध्येतदहःरत एवोत्तरंतच मेंद्रवायवंयावत्तरत्नद्वौयावदोजइतियावंनरश्चक्रसादी ध्यानाइत्येतेनस्तुपेणेदीचक्रुर्वरुणस्तुवतीकमितिमैत्रावरुणंदेवयोरेतिस्तुयंस्तत्तन्वानित्येतेनस्तुपेणकउश्रत्कतमोयत्तियानामित्याश्विनंयंस्तुर्यस्यदुहितादृणीतेत्येतेनस्तुपेणकयामहामवधत्कस्यहोउतित्यैंद्रंमहद्बृहद्वन्महद्धन्महद्ध्येतदहः कोवस्त्रातातदाकुर्नश्चैष्टुभंप्रातः सवनंस्या

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

न्नो हयति क्रूरं छंदसोयत्तमुखमैकाहिकमेवस्याद्बुस्नवा
एकाहोबुस्नैतदहर्बुस्नएवैतद्बुस्नसमर्द्धयति २ आत्वारथं
यथोतयइतिमरुत्वतीयस्यप्रतिपदिदंवसोसुतमंधइत्यनुच
रएषएवनित्यएकाहानांस्तुस्योक्तं ब्राह्मणमसच्चमेजरि
तः सामिवेगइतिवासुक्रंपूर्वंवास्त्वामहांइंद्रोन्वदाचर्षणि
घाइत्येतस्मिंस्त्रैष्टुभेनिविदंदधातितद्धासुक्रंपूर्वंवांसतीं
इउवैवसुकोपयन्महांइंद्रोन्वदाचर्षणिघाइतिमहद्वन्म

रुद्ध्येतदहः ३ तथैताआज्याहुतीर्जुहोतिस्वस्त्ययनमे
वतत्कुरुतेयत्तस्यैवशांत्यैयजमानानांचभिषज्यायैतावाश्र
ीभवंत्येताभिर्वैदेवाः सर्वाश्रीराप्नुवतताथाएवैतद्य
जमानाएताभिरेवसर्वाश्रीरश्नुवतेथैतान्परिमादान्नपा
न्नपतिपरिमदआपोवैपरिमदोद्भिर्हीदंसर्वंपरिमृत्तम
थवैपरिमदोन्नमेतदुछमापोवान्नस्यायतः पूर्वाआयं
त्यापः परिमदोथवैपरिमदोयन्नस्वानिदंतास्तन्नोमा

नीतितस्माकृत्याःसंपद्यतेहिनवंतिपंचविंशतिर्निधन।
मांगिरसंप्रतिष्ठायैतदुपंभृतिछंदसांसामप्रियमिंद्रस्यधा
मोपजगामेतिकोशगनुकोशेत्यरास्तुरएषांपयोरास्तुरकं
चार्कपुष्पंचायंवाअग्निरकोसावादित्योर्कपुष्पंतेषुयदापर्या
यंसामगाःस्तुवतेथहोतारमाकुरुतजपेतितेयदिस्तुवीरन
थानुजपेच्चदिचैवंस्तुवीरन्यदिचनस्तुवीरन्तेवजपेत् ४
तानिवाएतानिसप्तदेवछंदांसिभवंतितस्मादेनानुजपे ४

दथोऐंद्रंवाएतदहरैंद्राजपास्तस्मादेनानुजपेदथाग्नेयंवतिसं
नग्नियंगनुपतिष्ठतेनगोनमइतिनहिनमस्कारमतिदे
वाःसमिद्धःस्यैवितान्भागानुपतिष्ठतेयद्युत्तरवेदौभवत्य
थाग्नेयंवतिसंनादित्यमुपतिष्ठतआकाशंरात्र्यायेकुर्युरितिहै
कआकुर्देशोनत्वेवोपतिष्ठतेतिरोहितोहवाएषएतस्मिन्पर
मउत्क्रमेपरमआशिषोवृंदतिसंमहान्महत्यादधादित्यग्निर्वै
महानियएषिवीमहत्येनोहिसमधत्तांद्यावोदेव्यादधादितिवा

युर्वैदेवांऽतरिक्षंदेवेतीहिसमधत्तांसंब्रह्मब्रह्मण्यादधाद्दि
त्यसावादित्योब्रह्मासौद्यौर्ब्रह्मण्येतीहिसमधत्तांतद्दिमांस्तो
कान्त्संदधातितदुक्तंहांसिष्यते ५ विश्वामित्रोहवाइंद्रस्यप्रि
यंधामोपजगामतास्त्रेणचव्रतचर्ययातंहेंद्रउवाचविश्वामि
त्रवरंवृणीष्वेतिसहोवाचविश्वामित्रस्त्वामेवविजानीयामि
तिद्वितीयमितित्वामेवेतितृतीयमितित्वामेवेतितंहेंद्रउ
वाचमहांश्चमहतीचास्मिदेवश्चदेविचास्मिब्रह्मचब्रह्म ५

णीचास्मीतितंतउहविश्वामित्रोविजिज्ञासामेवचक्रेतंहेंद्रउ
वाचेतद्वाअहमस्मियदेतदवोचंयद्वाऋषेतोभूयीतपास्तंदेव
तन्त्वाघदहमितितद्वाइंद्रोमाहतीरूचेताउपोत्माआसंनि
त्यथोपनिधायप्रेंखफलकंत्विरभ्यच्यिरभ्यवानिति ६
तद्वादुंबरंभवत्यूर्ग्वैअन्नाद्यमुदुंबरऊर्जैवान्नाद्यस्योपास्या
अथैनदुरस्तात्संस्पृशत्यदक्षिणंभागमात्मनोतिहरंजपत्य
र्कोसिवसवस्त्वागायत्रेणछंदसारोहंउतेतआरोक्षारइ

त्येवतदाहतानहमन्वारोहामिराज्यायेतिराज्यंहवाइदमुहै
वचक्रुतेयौत्तरंभागमात्मनोतिहरंजपतिकुर्वास्वाग्नेष्टुभेन
छंदसारोहंतुतेतआरोक्कारइत्येवतदाहतानहमन्वारोहामि
स्वाराज्यायेतिस्वाराज्यंहवैराज्यादधितरामिवाथदक्षिणंभाग
मात्मनोतिहरंजपत्यादित्यास्वाजागतेनछंदसारोहंतुतेत
आरोक्कारइत्येवतदाहतानहमन्वारोहामिसाम्राज्यायेतिसा
म्राज्यंहवैस्वाराज्यादधितरामिवाथोत्तरंभागमात्मनोतिहरं

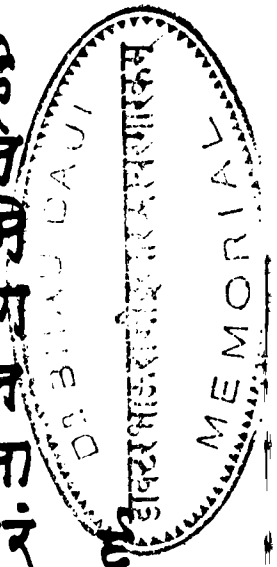

जपतिविश्वेत्वादेवाआनुष्टुभेनछंदसारोहंतुतेतआरोक्कार
इत्येवतदाहतानहमन्वारोहामिकाम्याायेतिकाम्यंहवैसर्वेषां
पशूर्ध्वमथासमधिस्रप्याचौपादाउपावहत्यभ्रमौघ्रतिष्ठप
यत्युघततरोहवाएषोस्माल्लोकाद्भवतिघत्स्रतिष्ठापयतित
दस्मिंल्लोकेघतितिष्ठतिघतिष्ठायामघच्युत्यामथस्थिरभ्यन्प
स्थिरभ्यवानित्यथोपरिघ्रेरवफलकेदक्षिणोत्तरिणमुपस्थंहु
त्वादक्षिणेनाग्नेदेशेनपश्चात्स्वाज्येरवफलकमुपस्तृणातिप्रजा

पत्नि द्वारो हतुवायुः वेंरवयत्विति प्रजापतिर्वा एतद्दारो हतुवा
युः वेंरवयतियज्ञीवमथुत्रिरभ्यन्यत्रिरभ्युवानित्यषघांचोपा
लीपरिग्रहजपति ७ संवाकघालेनसमहंघालेनसंचह्लु
र्मनसासमहंमनसासंघजापतिः पशुभिःसमहंपशुभिवि
त्याश्विषमेवेतद्ददतेसुपर्णोसिगरुत्मानितिघालोवैसुपर्णः
घेमांवाचंवदिष्यामीतिघवदिष्यन्त्येषएतांवाचंवदतिबङ्क
रिष्यंतींबङ्करिष्यंनितिबङ्कर्ह्येषावाकरिष्यंती भवतिबङ्क

यंयएतस्याङ्कःरास्त्रंघाप्नोतिवाहोभूयःकरिष्यंतीबहोभूयः
करिष्यंतितिबहोभूयोह्येषावाकरिष्यंती भवतिबहोभूयोयंय
एतस्याङ्कःरास्त्रंघाप्नोतिस्वर्गमिष्यंतींस्वर्गमिष्यन्तितस्त्वेषा
वागमिष्यंती भवतिस्वरयंयएतस्याङ्कःरास्त्रंघाप्नोति स्वमिमा
न्यजमानान्वक्षंनित्येवङ्कयाषंदिष्यात्तंङ्कयान्नामुन्नाम मिति
सयावतोहवाएषएतस्मादेवरथात्प्रतिसंरुध्यनिहुतेति
एहुतेतोहनभोग्यायेभवतस्तमेवैतत्प्रधर्षयतितमेवैत

ट त्मधर्षयति तमेवैतत्मधर्ष्यात्मंधत्ते गुरोर्वाएषयुक्तोभवति य
एतस्याङ्गिरास्त्वंघ्राणोति तस्यगुरौयुक्तस्येश्वरः घ्राणेयदिना
पपद्याजेतीस्तमेवैतत्मधर्षयति तमेवैतत्मधर्ष्यात्मंधत्ते नहवा
एतस्यैदेवतायैदिग्धेननास्तिनानपरमुनानकेनचनावतर्दो
स्तितएवंविद्वांत्समपवदतिसएवपापीयान्भवतितस्यएवं
वेदनैवंविदुषोवतर्दोनैवंविदुषोवतर्दः ट इत्यारण्यकेप्रथमो
ध्यायः हिंकारेणप्रतिपद्यतएतदुत्वंघ्राणोवैहिंकारः घ्राणेनै ट

वैतदेतदेतदुत्वंघ्राणंपद्यतेयोऽग्नैरसोहिंकारऽर्जमेवतद्रसमे
तस्मिंस्तत्क्षेदधात्यथोअमृतत्वंवैहिंकारोमृतत्वमेवतदात्मंधत्ते
राजनंएषंभवत्येतद्वैप्रत्यक्षंसामयद्राजानंतदेनंस्वोनसाम्नास
मर्द्धयतितदनिरुक्तासुभवत्यतिरुक्तऽवैप्रजापतिस्तत्प्राजापत्यं
रथंकवतीषुस्यादितिहैकआङ्गिराः कोवैप्रजापतिस्तत्प्राजापत्यं
रूपमथैतंतत्स्त्रीरांसमुपांशुरांसतिवाग्वाएतदहर्मनस्तत्स्त्री।
रांसोमनसैवतद्वाचंसमर्द्धयतितदिदासभुवनेषुज्येष्ठमितिस्तो

त्रियस्त्रीवाहधानः श्रावसाश्वर्योजाइतिहवन्महन्महा।
धेतदहःसएवआत्मापंचविंशःस्तंनदेनोपस्तृणंसंत्यात्मावै
पंचविंशप्रजापशावुपसर्गः प्रजयैवतत्पशुभिः श्रेष्ठेरंनाघेने
त्यात्मानमुपस्रजतेनदंवर्तुदतीनामितिश्रैष्ठ्यानिपूर्वाणिप
दानिकरोतिनदस्योत्तराणिप्रथमेनश्रैष्ठ्येनपदेनप्रथमंनद।
स्यपदमुपसंधायावस्यतिद्वितीयेनश्रैष्ठ्येनद्वितीयंसंधायप्र
णौतितृतीयेनश्रैष्ठ्येनतृतीयंसंधायावस्यतिचतुर्थेनश्रैष्ठ्ये ८

नचतुर्थंसंधायप्रणौत्येवंविहतांप्रथमांद्विःशंसतिपराची
रुत्तराएवंविहताएवयातृतीयासूक्तस्यतस्माउत्तरमर्चंमु२
त्सृजति नदस्योत्तरंसोयंसुरवस्यविवरस्तेनवाचंवदतिमु
खेनवैवाचंवदतितौपुरस्ताद्विपदानांशंसतितथाहास्यस्तो।
त्रियानंतर्हिताभवत्यात्मानंदास्वायसूददोहसंशंसतिताअ
स्यसूददोहसइत्यनंवैसूददोहाअन्नेनवाइमानिपर्वाणिसंहि
तानिभवंत्यथोअमृतत्वंवैसूददोहाअमृतत्वमेवतादात्मंधे

स्रुचो भवं
१७ त्तेयवैस्रुद्दोहाआदावस्येतद्रूपंतद्यथाहवैदाक्षणस्येक्षसंस्रे ति १५
षणंस्यात्यरिचर्मण्यंवैवमेवस्रुद्दोहाः सर्वेषावेदानांसंस्रेषि
णी १ अथैतानिस्त्रीर्षण्यानिरांसतितानिवैत्रीणिदृचानि
भवंतित्रीणिवाअस्यस्त्रीर्षणेःकपालानिभवंतितान्येवैतैःसं
दधातितानित्रीणिपुनरेकैकंत्रेधात्रेधातानवस्रुचोभवंति
नववैस्त्रिरभिघाणस्तान्यर्कवंतिभवंतित्रीणिवाआसांग्री
वाणंपर्वाणिभवंतितान्येवैताभिःसंदधात्युत्तिगुत्तमासोयं १७

स्कंधोविदलोध्रूक्षः ३ अथैतामक्षांरांसतिसावैत्रिष्टुब्भव
तितस्मादयमक्षस्यविस्रस्यात इंद्रस्यविरस्यबाहू ३ इति
बाहोरभिस्तूपाअथरथंतरस्यस्तोत्रियानुरूपौरांसतियो
रुक्तब्राह्मणमथधाय्यांरांसतीयंवैधायोयंहिसर्वेषुभूते
ष्वहितासावेदक्षिणेभागेधीयतेतस्मादक्षिणेभागंयुनक्त्यु
धिस्रोतेथरथंतरंप्रगायंरांसतितस्योक्तंब्राह्मणंयएकइव
यश्चर्षभीतामितिसूक्तंतत्यछस्तस्यद्वितीयामुहत्यविश्वो

स्वर्न्योऽभिराज्यगामेतियेतस्यद्वितीयातामिहद्वितीयांकरोति
तद्दिमोपक्षोव्यतिषजत्यविवर्हयतस्माद्वाभ्यांपक्षाभ्यांसर्वाणि
कर्माणिसमश्नुते ४ अथैतंषडहस्तकंछंदांसिवितावैतिस्वरूचोभ
वंतित्रीणिवाअस्यपाणेःपर्वाणिभवंतितान्येवैताभिःसंदधात्या
तिछंदाःप्रथमासोयमंगुष्टस्तस्मादयमंगुष्टःसर्वाअंगुलीःप्रत्ये
तिदक्षिणःपक्षोराथंतरोथवाउत्तरतःपक्षोबार्हतएतेनैवोक्त
ब्राह्मणस्तोवाएतोपक्षौबार्हतराथंतरौचतुर्विंशौचतुर्विंशति

र्वैसंवत्सरस्यार्द्धमासाःसंवत्सरस्यैवास्यै ५ अथैतानिचतुस्त
नाणिछंसतितदनूकंतावेकविंशतिर्वरूचोभवंत्येकविंशतिर्वा
अस्यानूकस्यपर्वाणिभवंतितान्येवैताभिःसंदधातितानिवैसप्त
रूचानिभवंतिसप्तवैछंदांसिसर्वेषामेवछंदसामाप्त्यैतान्यर्क
वंतिभवंतितदेतस्यांक्रौरूपं ६ अथैताअग्नीतीःछंसति
स्तोत्रियानेवैताभिरनुछंसतिगायत्र्यागायत्रमौलित्वाचत्वा
र्हत्याचद्व्यहेथंतरेइयमेवदक्षिणंपार्श्वंगायत्रीसव्यमौलि

हीमध्यंबार्हतीमध्येवाऽदमात्मनोन्धीयतेत्रिष्टुभावंतरेण
त्रिष्टुभौविदीवैश्वामित्र्यावर्कवत्यावभिरूपेविश्वामित्रोखेनदप
वयन्महद्दत्योद्दवत्यः प्रतिपदोभवंतिमहद्दृद्दवन्महद्दन्म
हद्दध्येतदहः ७ महाइंद्रोयर्ज्जसेत्येतयागायत्रीमत्रीतिं
प्रतिपद्यतेस्तोमैर्वन्त्सस्यवाऽधइतिमहद्दत्याद्दवत्यामह
द्दद्दवन्महद्दध्येतदहः ८ याइंद्रभुजआभरइत्योतया
बार्हतीमत्रीतिंप्रतिपद्यतेस्तोतारमिन्नवंतस्यवर्द्धयेतिम

MEMORIAL

हद्दत्याद्दवत्यामहद्दवन्महद्दन्महद्दध्येतदहरयंतेऽस्तुहर्व
र्यंतआमंद्रैविंद्रहरिभिरितिस्तुतेतवदेतेऽततःत्रांसतिसंसि
क्तामिर्द्दतीभिरौस्निहीमत्रीतिंसमारोहाणीति ९ इंद्रःसु
तेषुसोमेष्वित्येतयोस्निहीमत्रीतिंप्रतिपद्यतेविदेहद्दस्यद्दक्ष
सोमहान्हिषइतिद्दवत्यामहद्दत्याद्दवन्महद्दन्महद्दन्महद्द
ध्येतदहस्तावाएताऽत्रीतयः संत्रास्ताः ससविंशतिस्तुता।
न्त्वांसंपेयंतेससवैविंशतिस्तुतानिसंवत्सरस्याहोरात्राणां

१३ तदस्त्रीतिभिः संवत्सरस्याहोरात्राण्याप्नोतिसामनिधनेहैकेगा
यत्रीरुस्लिहः संपादयंतिचतुरक्षराण्युहैकेपुनरादधतेबार्हत्या
अस्त्रीत्याअस्त्रीतिंचतुरक्षराण्युष्णतिकाकुभेभ्यः त्रगाथेभ्यश्च
तुर्विंशतिंचतुरक्षराणिचतुःशतंचतुरक्षराणिचतुःस्त्रग।
तेगायत्रीपूपदधातितथातागायत्रीरुस्लिहः संपद्यंतेनाद्रियेता
वैवसंपन्नमिंद्रायसामगायततितद्धदेतदेततःरांसतिसंसि
ष्वाभिरुस्लिग्भिर्वरांसमारोहालीति १० अथवरांरांसतिउद १३

रंवैवरास्तेनसंसिद्धेनानंतर्यंजिगमिषेघदतः किंचबहिर्धास्त
तएवतच्छपयतियदंतरुदरेतस्माद्धस्योदेवताबहुनिछंदसि
वरोरास्यंतेतस्मादिदंबहुविश्वरूपमुदरेन्नमवधीयतेयेनौ।
विद्वावर्हचावथस्तददारुसंसाततएवोत्सृज्यतेचचतुर्विंशति
स्तन्वःरास्ताभवति ११ अथैताद्विपदाःरांसतिप्रतिष्ठानीयं
वैछंदोद्विपदाःप्रतिष्ठित्याएव १२ अथैतदैंद्राग्नंस्तुत्कंगाय।
चीरांसंरांसतिप्रतिष्ठेवाइंद्राग्नीप्रतिष्ठित्याएव १३ अथैत

१४ दावपनेत्रांसतिघ्रतिष्ठावाश्चावपनंघ्रतिष्ठित्याएवाथोएतान्येव
पुनरर्वाचीनिभवंति १४ अथैतमानुष्टुभंसमाम्नायंत्रांसतिवा
ग्वाएतदर्वागनुष्टुब्वाचेवतद्घ्रंघ्रतिष्ठापयतिदिवंयपदिवंय
येतिदेवानेवैतेनसत्रेनितिसघ्रन्नयाकविरधश्रितिरुचमर्कव
त्तेनसमर्धंगायत्युत्तमातयासमर्धंत्रांसश्रोणमहोंश्रसीतिम
हदन्महरध्येतदहः १५ अथैतंत्रिष्टुप्तंत्रांसतीडस्यैवैतछंदो
यत्त्रिष्टुप्तदेनंस्वेनछंदसासमर्धयतिहैरण्यस्रुपीयंचयातऊ १४

तीयंचबार्हतनराथंतरेहरहर्यंतरेहिपुरस्ताछतेभवतः सजनी
यंचाध्वर्यवोभरतेंद्रापस्रोममितिचताः समविंशतिर्रुचोभवंति
समविंशतिर्वैनक्षत्राणितन्नक्षत्रियंविराजमाप्नोतिविश्वामि
त्रस्यत्रांसेदिश्वामित्रोस्वेनदपश्यद्गामदेवास्यत्रांसेद्गामंस्वेनदें
वानांवसिष्ठस्यत्रांसेद्गासिष्टंस्वेनदेवानांतन्नपुरस्तादुदुब्रस्ती
यस्यपदानुषंगांछंसतिसर्वेवैकामाएतस्मिनंतरुक्तेतयाव्रजेपश्रून्वस्रज्यार्गत्वेषीकेपरिमयेदेवमेवैतैः पदानुषंगैः

१५ सर्वान्कामान्तु भयतः परिगृह्यात्मंधत्तेथोऽदुह्रलीयस्यार्कवत्यु
त्तमातदेतस्याक्रोरूपंत्रिःरास्तयापरिदधातिपरिधायोष्ठवीर्यं
जपत्येकाहिकंपूर्वंघ्रतिष्ठावाएकाहःघ्रतिष्ठित्याएवमाहाघ्रति
कमुत्तरंमहदसीतिमहन्महध्येतंदहः १६ तदेतत्सप्तछ
न्दायांस्तदहौहसियावछस्तमुपसर्जन्यांसंस्थायमानायामृतेत्
स्त्रीशंन्नोवृहतीसहस्रंसंपद्यतेतस्यवाएतस्यवृहतीसहस्रस्य
षड्विराट्छन्दसांसहस्राणिभवंतितावंतिरातसंवत्सरस्या १५

न्यनिभवंतितछतसंवत्सरस्याहान्याप्नोत्यनुहुप्संपंनमुहैके
वाग्वाएतदृर्वाग्वनुहुपाक्तर्वाणिभूतान्यथोवागिदंसर्वमिति
वृहतीसपन्नमितित्वेवस्थितंबार्हतोवाएषयएषतपतितदे
नंस्वेनछंदसासमर्द्धयतितिस्रिरेवाकयतेत्रयोवाइमेलोका
इमानेवतल्लोकान्नाप्नोत्येकाहिकीयाज्यातिष्ठावाएकाहः घ्र
तिष्ठित्याएवानुवषट्कृतएवत्रैरूपमभ्यंतिसयहमेवायंतं
घंडुपावरोहतिघ्रत्यक्त्रैरूपफलकमपोहतिपरास्मान्व्यहंज

पतियमिमं यजयंत्राजैषंस्तमव सानीतिनेदस्मात्यजयादा
त्मानमपादधानीति वैश्वकर्मणोतियाद्यः प्राजापत्यंवाएतद
हः प्रजापतिर्विश्वकर्मातदेनंस्वेनरूपेणसमर्धयतितद्वैतदह
रिंद्रोंगिरसेप्रोवाचांगिरादीर्घतमसेततउहदीर्घतमादन्धपुरु
षायुषाग्निजिजीवतदप्येतदृषिराहदीर्घतमामामतेयोजुजुर्वां
दशमेयुगइतितदेतदायुः कामस्येशास्त्विमितिहस्माहकौषी
तकिस्तघएवंविद्वानेतदहरंसतिसर्वमायुरस्मिंल्लोकेएत्या

प्नोत्यमृतत्वमक्षितिंस्वर्गेलोके १७ तत्सवितुर्वरेणीमहइति
वैश्वदेवस्यचतिपदंवरेणीमहइतिमहतीमहदन्नमहदध्येतदह
स्तद्देवस्यसवितुर्वीर्यंमहदितिसावित्रंमहदन्नमहदध्येतदहस्ते
हिधावापृथिवीविश्वंभुवेतिधावापृथिवीयद्वैतयोरन्नंचसामहि
नीत्यसश्चतेतिमहदन्नमहदध्येतदहः किमुश्रेष्ठः किंयविष्ठेने
त्याजगंनित्याभर्वंनिंदिमवमसंयोमहाकुलइतिमहदन्नमह
दध्येतदहरस्यवामस्यपलितस्यहोतुरितिसलिलंवैश्वदेवंस

लितंह्येतद्देवानामेकाहिकेनिविदंदधातिप्रतिष्ठावाएकाहः
प्रतिष्ठैकत्याएवैकाहिकंवैश्वानरीयंप्रतिष्ठावाएकाहः प्रतिष्ठि
त्याएवप्रयज्यवोमरुतोभ्राजदृष्टयइतिमारुतंवृहन्महांतउ
र्विंयाविराजयेतिवृहद्वृहन्महद्ध्येतद्वृहद्बलिळातंवृषेधा।
यिदग्नीतमितिजातवेदसीयंतस्यास्तावग्निः शिमीवद्भिरकै
रित्यर्कवत्युत्तमातदेतस्याऽरूपमित्याग्निमारुतसूक्तानी
त्येतस्याऽकः सूक्तानितदग्निष्टोमः संतिष्ठतेप्रस्तावाग्नि

ष्टोमोभ्रासेतदृहद्बृहत्सएवतद्बृहत्प्रतिष्ठापयंतितेमृतत्वमा
प्नुवंतियएतदृहरूपमंतियएतदृहरूपयंति १८ इत्यारण्य
केद्वितीयः चित्रोहवैगांग्मायनिर्यज्ञमाणऋक्षिंवव्रेसह
पुत्रंश्वेतकेतुप्रजिघायययाजयेतितंहोभ्यागतंयप्रछगोतमे
स्यपुत्रोस्तिसंहतंलोकेयस्मिन्माधास्यस्यनृतमोवाध्वातस्य
मालोकेधास्यसीतिसहोवाचनाहमेतद्वेदंताचार्यंप्रछानी
तिसहपितरमासाचपप्रछेतीतिमाप्रक्षीत्काथंप्रतिब्रवाणी

तिसहोवाचाऽमप्येतंनवेमदस्येववयंस्वाध्यायमधीत्यहरामहे
यन्नःपरेऽदत्येषुभोगमिष्यावइतिसहसमित्यालिश्चित्रंगो
ग्यायनिप्रतिचक्रमउपायानीतितंहोवाचब्रूस्तौसिगोतमयो
नमानमुपागाएहिव्येवत्वान्तपयिष्यामीति १ सहोवाचयेवैके
चास्माल्लोकात्प्रयंतिचंद्रमसमेवतेसर्वेगच्छंतितेषांप्राणेः पू
र्वपक्ष आप्यायतेतानपरपक्षेणप्रजनयत्येतर्हेस्मवैतत्कर्षयोक
स्यहारंयच्चंद्रमास्तंयःप्रत्याहतमतिसृजतेथयोनप्रत्याहत

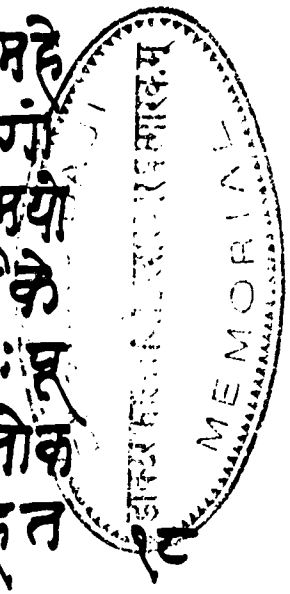

MEMORIAL

मिहहृष्टिर्भूत्वावर्षतिसइहकीदृशोवापतंगोवामत्स्योवाऽऽकु
र्वीसिंहोवावराहोवापरस्थानेवोऽगादृशोवापुरुषोवान्योवातेषु ते
षुरूपाणेषुप्रत्याजायतेयथाकर्मयेथाविद्यंतमागतंपृच्छतिकोसौ
तितंप्रतिब्रूयादिचक्रुणेदतोरेतआभृतंपंचदशंगर्त्तेसुताति
ष्यावतस्तंमापुंसिकर्त्तयेरयध्वंपुंसाकर्त्रीमातरिमानिषिंचस
जायमानोषोडशोऽयंदशोमासोषोडशोऽयंदशोनपित्रासंत
ष्ठिदेप्रतितष्ठिदेहंतन्मऋतवोरत्यवऽआरभध्वंतेनसत्येनतेन

तपसाऽऽर्त्तवोसिकोसित्वमस्मीतितमतिसृजते ३
सएतंदेवयानंपंथानमापद्याग्निलोकमागछतिसवायुलोकं।
सवरुणलोकंसइंद्रलोकंसप्रजापतिलोकंसब्र
ह्मलोकंतस्यवाएतस्यब्रह्मलोकस्यारोदूदोमुऽर्त्तायष्टिर्हा
विजरानदीत्योदकः साऽत्रजेसंख्यानमपराजितमायतन
मिंद्रप्रजापतीद्वारगोपौविभु•प्रमितंविचक्रणसंप्रमितौ
जाः पर्यंकप्रियाचमानसीप्रतिरूपाचचाक्षुषीपुष्पाण्यादा

यावयतोवैराजगांन्यंवाश्वांवायवीर्ग्याश्चरसोंवयानघस्तमि
छंविदागछतितंब्रह्माभिधावतममयंरासाविजरांवाश्रयंन
दीप्रापन्नवाश्रयंजरयिष्यतीति ३ तंपंचशतांन्यप्सरसांप्रति
यंतिशतंफलहस्ताःशतमांजनहस्ताःशतंमाल्यहस्ताःशतं
वासोहस्ताःशतंचूर्णहस्तास्तंब्रह्मालंकारेणालंकुर्वंतिसब्र
ह्मालंकारेणालंकृतोब्रह्मविद्वान्ब्रह्माभिवैतिसआगछत्या
रंऊरंतंमनसात्येतितमिलासंप्रतिविदोमजंति सआगछति

तुष्टुर्त्तान्युष्टिहोत्रेऽस्मादयइवंतिसआगछतिविजरांनदीनां
मनसेवात्येतिनत्सुकृतदुष्कृतेधुवातेतस्यधियाज्ञातयः
सुकृतमुपयंत्यप्रियादुष्कृतंतघ्नाराष्ट्रेनधावयंत्रथचक्रेपर्य
वेक्षेतेवमहोरात्रेपर्यवेक्षेतेवंसुकृतदुष्कृतेसर्वाणिचहंद्व
निसएषविसुकृतोविदुष्कृतोब्रह्मविद्वान्ब्रह्मेवापिएति
ध सआगछतीप्यंदृष्टंतंब्रह्मगंधःपविशातिसआगछति
साक्त्वजंसंस्थानंतंब्रह्मरसःपविशातिसआगछत्यपराजित २७

मायतनंतंब्रह्मयज्ञाःपविशातिसआगछंतीइप्रजापतीद्वारौ
पीतावस्मादपइवतःसआगछतिविभुत्रनितंतंब्रह्मतेजःपवि
शातिसआगछतिविचक्षणमासंदीहदृइयंतरेसामनीपूर्वौपा
दौरथैतनीधसेचापरौवैरूपवैराजेअन्तःचेरागकरैवतेतिर।
थ्रीसाघत्ताघत्तयाहिविपश्यतिसआगछत्यमितौजसंपर्यंक
सआणस्तस्यभूतंचभविष्यच्चपूर्वौपादौश्वेताचापरौभइयत्ता
यत्तियेशीर्षण्येदृहदृइयंतरेअन्तःचेरत्वश्वसामानिचघाचीना

तानि यजूंषि तिरश्चीनानि सोमांश्चव उपस्तरणमुत्तरवेदिरुपधानं
दक्षिणाग्नयः श्रीरुबर्हणं तस्मिन्ब्रह्मास्ते तमित्थं वित्यादेनैवाय ऋ
रोहति तं ब्रह्माऽऽह्वयति को सीति तं प्रतिब्रूयात् ५ ऋतुरस्मान्न
वोऽस्माकाशासो नेः संभृतो भार्यायै रेतः संवत्सरस्य तेजो भूत
स्य भूतस्यात्मा भूतस्य भूततस्य ह्वमात्मासि यस्त्वमसि सो हम
स्मि तमाह को हमस्मीति सत्यमिति ब्रूयात् किं तत्सत्यमिति
यदन्यद्देवेभ्यश्च प्राणेभ्यश्च तत्सदथ यद्देवेभ्यश्च प्राणाश्च तत्त्यं। २१

तदेकयावाचाभिव्याह्रियते सत्यमित्येतावदिदं सर्वमिदं सर्वम
स्मीत्येवैनं तदाह तदेतदक्षरेणाभुक्तं ई यजूंषि रः सामा
शिराश्च सा ह ऊष्मूर्त्तिरव्ययः सम्ब्रह्मेति विज्ञेय ऋषिर्ब्रह्ममयो मह
निति तमाह केनमोपोंस्मानि नामान्याप्नोषीति प्राणेनेति ब्रूया
त्केन नपुंसकानीति मनसेति केन स्त्रीनामानीति वाचेति केन गं
धानिति घ्राणेनेति केन रूपाणीति चक्षुषेति केन शब्दानिति श्रो
त्रेणेति केनान्नरसानिति जिह्वयेति केन कर्माणीति हस्ताभ्यामि

तिकेनसुखदुःखेइतिज्ञारीरेणेतिकेनानंदरतिंप्रजातिमित्युप
स्थेनेतिकेनेत्याइतिपादाभ्यामितिकेनधियोविज्ञातव्यंकामानिति
पत्तयेवेतिक्रियात्तमाहयोवैखलुमेलोकोयंतेसावितिसायाब्रु
स्नगोजितिर्यावष्टिस्तांजितिंजयतितांवष्टिंव्यश्नुतेयएवंवे
दयएवंवेद ७ इत्यारण्यकेतृतीयः ब्राह्मणब्रुस्नेतिहस्माहाको
षीतकिस्तंस्यवाएतस्यब्राह्मणस्यब्रुस्नगोमनोदूतंचक्षुर्गोश्रो
त्रंसंश्रावयित्रवाक्परिवेष्टीसयोहवाएतस्यैब्राह्मणस्यब्रुस्नगो ३२

मनोदूतंवेददूतवान्भवतियश्चक्षुर्गोघृगोघ्मान्भवतियःश्रो
त्रंसंश्रावयित्रसंश्रावयित्रमान्भवतियोवाचंपरिवेष्टीपरिवे
ष्टुमान्भवतितस्मैवाएतस्मैब्राह्मणायब्रुस्नगएतादेवताश्चयाच
मानायबलिंहरंत्येवंहैवास्मैसर्वाणिभूतान्ययाचमानायैवबलिं
हरंतियएवंवेदतस्योपनिषनयाचेदितिघयायामभिक्षिचा
स्तव्योपविशेन्नाहमतोदत्तमश्नीयामितिनएवैनमुपमंत्रयंते
येपुरस्तात्प्रत्याचक्षीरंनैषधर्मोयाचतोभवत्यन्नदास्त्वेवैनमु

पमंत्रयंतेदद्मतइति १ घ्राणोब्रूतेतिहस्माहपैंग्यस्तस्यवा
एतस्यघ्राणस्यब्रूतएवाकूपरस्ताच्चक्षुरोरुंधतेचक्षुःपरस्ता
च्छ्रोत्रमारुंधतेश्रोत्रंपरस्तान्मनआरुंधतेमनःपरस्तात्वाण
आरुंधतेतस्मैवाएतस्मैघ्राणायब्रूतएएतादेवताश्चयाच
नानायबलिंहरंत्येवं हैवास्मैसर्वाणिभूतान्ययाचमानायैव।
बलिंहरंतियएवंवेदतस्योपनिषन्नयाचेदितितद्यथाग्रामं
भिक्षिचालब्ध्वोपविशेन्नाहमतोदन्नमश्नीयामितितएवैन

मुपमंत्रयंतेथेपुरस्तात्त्वत्वाचक्षीरंनेषधर्मोयाचतोभवत्यन्न
दास्त्वैवैनमुपमंत्रयंतेददामतइति २ अथातएकधनावरो
धनंयएकधनमभिध्यायात्योएमास्यांवामावास्यायांवाशुक्ल
पक्षेवपुण्येनक्षत्रएतेषामेकस्मिन्पर्वण्यग्निमुपसमाधा
यपरिसमुह्यपरिस्तीर्यपर्युक्ष्यदक्षिणंजान्वाच्यस्तुवेणज्या
कृतीर्जुहोति वाउन्नामदेवतावरोधनीसामेमुष्मादिदमवरुं
धानस्येस्वाहाघ्राणोनामदेवतावरोधनीसामेमुष्मादिदम

वरुंध्यात्तस्यैस्वाहा चक्षुर्नामदेवतावरोधनीसामेमुष्मादिदम
वरुंधात्तस्यैस्वाहा श्रोत्रंनामदेवतावरोधनीसामेमुष्मादिदम
वरुंध्यात्तस्यैस्वाहा मनोनामदेवतावरोधनीसामेमुष्मादिदम
वरुंध्यात्तस्यैस्वाहा प्रज्ञानामदेवतावरोधनीसामेमुष्मादिद
मवरुंध्यात्तस्यैस्वाहेत्यथधूमगंधंप्रजिघ्रायाज्यलेपेनांगान्य
नुविमृज्यवाचंयमोभिप्रव्रज्यार्थंक्रयाद्धूतंवाप्रहिणुयाच्छम
नेहैव ३ अथातोदैवस्मरोयस्यप्रियोबुभूषेद्यस्यैवायेषां

DR. BHAU DAJI

वायासांवैतेषामेवैकस्मिन्पर्व्ल्येतयैवाहुतेताआज्याहुतीर्जु
होतिवाचंतेमयिजुहोम्यसौस्वाहाप्राणंतेमयिजुहोम्यसौस्वाहा
चक्षुस्तेमयिजुहोम्यसौस्वाहा श्रोत्रंतेमयिजुहोम्यसौस्वाहा
मनस्तेमयिजुहोम्यसौस्वाहा प्रज्ञांतेमयिजुहोम्यसौस्वाहेत्य
थधूमगंधंप्रजिघ्रायाज्यलेपेनांगान्यनुविमृज्यवाचंयमोभि।
प्रव्रज्यसंस्पर्शंजिघ्रन्निषेदमिवाताद्धातिषेत्संभाषमाणश्चि
योहैवभवतिस्मरंतेहैवास्य ४ अथातःसंयमनंप्रातर्दन

मांतरमग्निहोत्रमित्याचक्षतेयावद्वैपुरुषोभाषतेनतावत्त्वाग्नि
उद्वाक्कीतिग्राणंतदावाचिजुहोतियावद्वैपुरुषःग्राणितिनतावद
ग्राणितुद्वाक्कीतिवाचंतदाग्नौजुहोत्येतेऽमृतेऽमृताहुती
जायन्तेस्वप्नंश्चसंततंजुहोत्यथयाश्चन्याश्चाहुतयोतवत्यस्ताक
र्ममय्योहिभवंतितदस्मैतत्पूर्वेविदांसोग्निहोत्रंनजुहवांचक्रुः
५ उठंब्रूलेतिहस्माहशुष्कभृंगारस्तदग्नित्युपासीतेतत्वा
ग्निहास्मैभूतानिश्रैष्ठ्यायपुज्यंतेतत्सामेत्युपासीतसर्वाग्नि

हस्मैभूतानिश्रैष्ठ्यायसंनमंतेतछ्रीरित्युपासीततत्वाश्रित्यु
पासीततद्येनछ्रीमत्तमंयशस्वितमंतेजस्वितममितिशास्त्रेषु
भवत्येवंहैवसर्वेषुभूतेषुश्रीमत्तमोयशस्वितमस्तेजस्वित
मोभवतियएवंवेदतदेतदैस्किंकर्मयमात्मानमहुर्पुःसंस्क
रोतितस्मिन्यजुर्मयंपवतियजुर्मयश्चरुर्मयहोतश्चरुर्मये
सामयमुक्षाताएषवज्रोवैविधायाआत्मैषउएवैतादिंद्रस्या
त्माभवतियएवंवेद ६ अथातःसर्वजितःकौषीतकेस्त्रीएषु

पासनानि भवंति सर्वजिदस्मकौषीतकिरुघंतमादित्यमुपति
ष्ठतेयज्ञोपवीतंकृत्वोदकमानीयत्रिःप्रसिच्योदपात्रंवर्गोसि
पाप्मानंमेहङ्धीत्येतयैवाहतामध्येसंतमुद्वर्गोसिपाप्मानंमउहं
ङ्धीत्येतयैवाहतामध्येसंतमुद्वर्गोसिपाप्मानंमउहंङ्धीत्येतयै
वाहतास्तंयंतंसंवर्गोसिपाप्मानंमेसंहङ्धीतितद्यदहोरात्राभ्यां
पापमकरोत्संतदहंङ्क्रेतथोएवैवंविद्वानेतयैवाहतादित्यमु
पतिष्ठतेयदहोरात्राभ्यांपापंकरोतिसंतदङ्क्रे· ७ अथमासि २६

मास्यमावास्यायांहुत्तायांपश्चाच्चंद्रमसंहुव्यमानमुपतिष्ठेत्
तयैवाहतारुरितत्रैवाघत्यस्ययन्मेसुसमिद्धृदयंदिविचंद्र
मसिश्रितंमन्येहंमानद्विक्षंसंमाहंपुत्र्यमवुरुदमितिनस्मा
त्पूर्वाःप्रजायैतीतिजातपुत्रस्यायाजातपुत्रस्याप्यायस्वसमेतु
तेसंतेपयांसिसमुयंतुवाजायमादित्याश्रंभुमायायंतीत्येता
स्तिस्रश्चोजपित्वामास्माकंप्राणेनप्रजयापशुभिराप्यायि
ष्यायोस्मांद्वेष्टियंचवयंद्विष्मस्तस्यप्राणेनप्रजयापशुभिरा

प्याययस्वेत्यैंद्रीमाहुतमावर्त्तआदित्यस्याहुतमन्वावर्त्तइति द
क्षिणंबाहुमन्वावर्त्तते ८ अथपौर्णमास्यांपुरस्ताच्चंद्रमसंह
रयमानमनुपरिणेतृनयैवाहुतासोमोराजासि विच्क्रमणः पंचमु
खोसिप्रजापतिर्ब्रह्मणस्तएकंमुखंतेनमुखेनराज्ञोक्षितेन
मुखेनमामन्नादंकुरुराजातएकंमुखंतेनमुखेनविशोक्षितेन
मुखेनमामन्नादंकुरुग्रेनस्तएकंमुखंतेनमुखेनपक्षिणोक्षिते
नमुखेनमामन्नादंकुर्वग्निष्टएकंमुखंतेनमुखेनेमंलोकमस्मि २७

तेनमुखेनमामन्नादंकुरुत्वंपिपंचमंमुखंतेनमुखेनसर्वाणिभू
तान्यक्षितेनमुखेनमामन्नादंकुरुमास्माकंप्राणेनप्रजयापशुभि
रपक्रमीर्मास्मान्नेष्टियंचवयंद्विष्मःस्तस्यप्राणेनप्रजयापशु
भिरपक्रामीयसेतिदैवीमाहुतमावर्त्तआदित्यस्याहुतमन्वावर्त्त
तिदक्षिणंबाहुमन्वावर्त्तते ९ अथसंवेशयजायायैहृदयम
भिमृशेत् यत्तेसुशीमेहृदयंश्रितमंतःप्रजापतौतेनामृतत्व
स्येशानेमात्वंपुत्र्यमवंनिगाइतिनखस्याःपूर्वाःप्रजाःप्रैतीति

१० अथ घोष्यायन्पुत्रस्य मूर्धानमभिजिघ्रेत् अंगादंगात्सं
भवसि हृदयादधिजायसे आत्मावै पुत्रनामासि सजीव शारदः
शतमितिनामास्यदधात्यश्मा भव परशुर्भव हिरण्यमस्कृतं भव
वेदो वै पुत्रनामासि सजीव शारदः शतमितिनामास्य एतद्धात्य
थैनं परिगृह्णाति येन प्रजापतिः प्रजाः पर्यगृह्णात्तदरिष्टैतेन
त्वा परिगृह्णाम्यसावित्यथास्यदक्षिणेकर्णेजपत्यस्मै प्रयंधिम
घवन्नजीषिन्नितीड्श्रेसानि इविणधेहीतिसर्वमायुरेति २८

थिष्ठाः शतंशारदश्चायुषोजीवस्वपुत्रतेनात्मानमभिजि
घ्रामीतित्रिरस्यमूर्धानमभिजिघ्रेत्रुवांत्वाहिंकारेणाभिहिंकरो
मीतित्रिरस्यमूर्धानमभिहिंकुर्यात् ११ अथतोदिवः परि
मरएतदैब्रह्मदीप्यतेयदग्निर्ज्वलत्यथैतन्म्रियतेयन्न ज्वल
तितस्यादित्यमेवतेजोगच्छतिवायुंप्राणएतदैब्रह्मदीप्यतेयदा
दित्योदस्यतेथैतन्म्रियतेयन्नदस्यतेतस्यचंद्रमसमेवतेजो
गच्छतिवायुंप्राणएतदैब्रह्मदीप्यतेयच्चंद्रमादस्यतथैतन्मि

यतेयन्नदश्यतेतस्यविद्युतमेव तेजोगछतिवायुंप्राणंएतदै
ब्रह्मदीप्यते यदिक्कदिद्योततेथैतन्म्रियतेयन्नविद्योतते त
स्यादित्राएवतेजोगछतिवायुंप्राणंस्तावाएताःसर्वादेवता वा
पुमेवमविश्यवायौमृत्वानन्मछंतेतस्मादेवपुनरुदीरतइत्य
धिदैवंतमथाध्यात्मं १२ एतदैब्रह्मदीप्यतयदाचावदत्यथै
तन्म्रियतेयन्नवदतितस्यचक्षुरेवतेजोगछतिप्राणंप्राणए
तदैब्रह्मदीप्यतेयच्चक्षुषापश्यत्यथैतन्म्रियतेयन्नपश्यति

२९

तस्यश्रोत्रमे वतेजोगछतिप्राणंप्राणएतदैब्रह्मदीप्यतेयछो
त्रेणश्रोष्यतीत्यथैतन्म्रियतेयन्नश्रोष्यतीतितस्यमनएवतेजोगछ
तिप्राणंप्राणएतदैब्रह्मदीप्यतेयन्मनसाध्यायत्यथैतन्म्रियतेय
न्नध्यायतितस्यप्राणमे वतेजोगछति प्राणंप्राणस्तावाएताः
सर्वादेवताःप्राणमेवमविश्य प्राणेमृत्वानन्मछंतेतस्मादेवपु
नरुदीरतेतद्धिदृवाएवंविद्वांसमुभौपर्वतावभिप्रवर्त्तेयातां
दक्षिणश्चोत्तरश्चतुस्तुर्षमाणौनहैनंस्त्र एवीयातामथयएनं

छिषंतियांश्चस्वयंदेहितत एवैनंपरिम्रियंते १३ अथातो
निःश्रेयसादानमेताहवैदेवताअहंश्रेयसेविवदमानाअस्म
छरीरादुच्चक्रमुस्तद्धाकंपपातशुष्कंदारुभूतेशिष्येथेनद्धाग्र
विवेरातद्धाचावदछिरपएवाथेनच्चक्षुःप्रविवेरातद्धाचावद
च्चक्षुषापरपछिरपएवथेनछ्रोत्रंप्रविवेरातद्धाचावदच्चक्षुषा
पररपछ्रोत्रेणश्रएवंछिरपएवाथेतन्मनःप्रविवेरातद्धाच्च
दच्चक्षुषापररपछ्रोत्रेणश्रएवन्मनसाध्यायछिरपएवाथेत॥

३०

त्राणःप्रविवेरातत्ततएवसमुत्तस्थौतावाएताःसर्वादेवताः
प्राणेनिःश्रेयसंविदित्वाप्राणमेवप्रज्ञात्मानमभिसंभूयसहै
वैतेःसर्वैरस्माछरीरादुच्चक्रमुस्तेवायुप्रविश्याकाशात्मानः
स्वरीपुस्तथोएवौवं विद्वान्प्राणेनिःश्रेयसंविदित्वाप्राणमेवप्र
ज्ञात्मानमभिसंभूयसहैवैतेःसर्वैरस्माछरीरादुक्रामतिसवा
युप्रविश्याकाशात्मास्वरेतिसतऊछतियत्रैतेदेवास्तत्प्राप्या
यदमृतादेवास्तदमृतोभवतियएवंवेद १४ अथातःपितापुत्रो

यंसंप्रदानमित्याचक्षीतेपितापुत्रंप्रेष्यन्नाकयतिनवैस्वरौरगा
रंसंस्त्रीयाग्निमुपसमाधायोदकुंभंसपात्रमुपनिधायाहृतेन
वाससासंप्रच्छन्नःपितात्रोतएत्यपुत्रउपरिष्टादभिनिपद्यत
द्विर्द्विःपरिसंस्पृश्यपितास्माआसीनायाभिमुखायैवसं
पद्यादथास्मैसंप्रयच्छतिवाचंमेत्वयिदधानीतिपितावाचं
तेमयिदधदितिपुत्रःप्राणंमेत्वयिदधानीतिपिताप्राणंतेमयि
दधदितिपुत्रश्चक्षुर्मेत्वयिदधानीतिपिताश्चक्षुस्तेमयिदधदिति

३१

श्रोत्रंमेत्वयिदधानीतिपिताश्रोत्रंतेमयिदधदितिपुत्रोन्नर।
सान्मेत्वयिदधानीतिपितान्नरसांस्तेमायेदधदितिपुत्रःकर्मा
मेत्वयिदधानीतिपिताकर्मातेमयिदधदितिपुत्रःसुखदुःखे
मेत्वयिदधानीतिपितासुखदुःखेतेमयिदधदितिपुत्रःआनं
दंरतिंप्रजातिंमेत्वयिदधानीतिपितानंदंरतिंप्रजातिंतेमयिद
धदितिपुत्रइत्यांमेत्वयिदधानीतिपितामनस्तेमयिदधदिति
पुत्रःप्रज्ञांमेत्वयिदधानीतिपितामनस्तेमयिदधदितिपुत्रः

यत्तोमेत्वयिदधानीतिपितायत्तोतेमयिदधइतिपुत्रोयद्युताउ
पाभिगदःस्यात्समासेनैवब्रूयात्त्वाएवान्मेत्वयिदधानीतिपिताय
एंस्तेमयिदधइतिपुत्रोयदक्लिएवदुपतिष्ठामतितंपितानुम
त्रयतोयद्योब्रह्मवर्चसंकीर्तिस्त्वाजुषतामित्यथेतरःसन्म
न्वसमभ्यवैक्लतेपालिनांतर्धायवसनांतेनवाघछायस्वर्गस्त्रो
काकामानान्नुहीतिसयद्गदःस्यात्तुयस्यैश्वर्येपितावसेत्त
वाव्रजेद्यद्युवैब्रेयात्तथैवैनंसमापयेयुर्यथासमापयितव्यो न

MEMORIAL

वतियथासमापयितव्यो भवति १५ इतिचतुर्थोध्यायः यत
दनोहवैदेवोदानिंद्रस्यप्रियंधामोपजगामपुरुषेनचपौरुषेण
चतंहेंद्रउवाचयतदनवरंवृणीष्वेतिसहोवाचयतदनस्त्वमेव
वरंवृणीष्वयंत्वंमनुष्यायहिततमंमन्यसइतितंहेंद्रउवाचन
वैवरोवरस्मैवृणीतेतित्वमेवरंवृणीष्वत्वरोवैकिंजमेतिहोवाच
यतदनोथोखल्विंद्रः सत्यादेवनेयायसत्यंहीद्रस्तंहेंद्रउवाचमा
मेवविजानीहेतदेवाहंमनुष्यायहिततमंमन्येयोमांविजानीया

श्रिरीर्षाणंत्वाष्ट्र महनदकन्तुरवान्यतीन्नाताद्केभ्यः प्रायछ
दकीः संधाश्रतिक्रम्यदिविप्रक्षादीयानत्रणमहमंतरिक्षेपौजा
मात्रथिव्यांकालखंजांस्तस्यमेतन्नलोमचनामीयतेसयोमांवे
दनहवैतस्यकेनचकर्मणालोकोमीयतेनस्तेयेतनभ्रूणहत्यु
यानमातृवधेननपितृवधेननास्यपापंचनचकुष्ठोसुरान्नी
लंवेतीति १ सहोवाचप्राणोस्मिप्रज्ञात्मानंमामायुरमृतमि
त्युपास्वायुः प्राणः प्राणोवाआयुर्यावध्यस्मिन्छरीरेप्राणोव

सतितावदायुः प्राणेनस्ववास्मिंलोकेमृतत्वमाप्नोतिप्रज्ञयासत्यं
संकल्पंसयोमामायुरमृतमित्युपास्तेसर्वमायुरस्मिंलोकएत्या
प्नोत्यमृतत्वमक्षितिंस्वर्गेलोकेतदैकआङ्गिरेकमृत्यंवैप्राणग
छंतीतिनहिकंचनरात्क्रुध्यन्नरात्क्रुध्यतिनचैनामप्रज्ञापयितुंचक्षु
षारूपंश्रोत्रेणशब्दंमनसाध्यातमेकमृत्यंवैप्राणमृत्वैकैकमे
तानिसर्वाणिप्रज्ञापयंतीतिवाचंवदंतीसर्वेप्राणाअनुवदंतिच
क्षुःपश्यन्सर्वेप्राणाअनुपश्यंतिश्रोत्रंशृण्वन्सर्वेप्राणाअनुशृ

३४ एवंतिमनोध्यायंत्सर्वेप्राणाअनुध्यायंतिप्राणंप्राणंतंसर्वेप्रा
णाअनुप्राणंत्येवमुहैतदितिहेंद्रउवाचास्तित्वेवप्राणनोनिः
श्रेयसमिति २ जीवतिवागपेतोमूकाह्यिपश्यामोजीवतिच
क्षुरपेतोंधाह्यिपश्यामोजीवतिश्रोत्रोपेतोबधिराह्यिपश्यामो
जीवतिमनोपेतोबालाह्यिपश्यामोजीवतिबाह्युछिन्नोजीवतु
रछिन्नइत्येवंह्यिपश्यामइत्यथखलुप्राणएवप्रज्ञात्मेदंशरी
रंपरिगृह्योत्थापयतितस्मादेतदेवोक्थमुपासीतेतिसैषा ३४

प्राणेसर्वमितियोवैप्राणः साप्रज्ञायावाप्रज्ञासप्राणस्तस्यैवैव
दृष्टिरेतद्धिज्ञानंयत्रैतत्पुरुषः सुप्तः स्वप्नंनकंचनपश्यत्यथा
स्मिन्प्राणएवैकधा भवतितदेनंवाक्सर्वैः नामभिः सहाप्येति
चक्षुः सर्वैरूपैः सहाप्येतिश्रोत्रंसर्वैः शब्दैः सहाप्येतिमनः
सर्वैर्धर्मैः सहाप्येतिसयदाप्रतिबुध्यतेयथाग्नेर्ज्वलतः स
र्वादिशोविप्रुलिंगाविप्रतिष्ठेरन्नेवमेवैतस्मादात्मनःप्राणा
यथायतनंविप्रतिष्ठंतेप्राणेभ्योदेवादेवेभ्योलोकाः सएष

प्राणएवप्रज्ञात्मेदंशरीरंपरिगृह्योत्थापयतिनस्मादेतदेवो
क्थमुपासीतेतिसेषाप्राणेसर्वात्मियोवैप्राणःसाप्रज्ञायावा
प्रज्ञासप्राणस्तस्येषैवसिद्धिरेतद्धिस्मनंयत्रैतत्पुरुषश्चक्षो
र्मरिष्यन्नावत्यमेत्यसंसंमोहमेतितमाहुरुदक्रमीचित्तंनस्र
एषतिनपश्यतिनवाचावदतिनध्यायत्यथास्मिन्प्राणएवैकधा
भवतिनदेनंवाकसर्वैर्नामभिःसहाप्येतिचक्षुःसर्वैरूपैःस
हाप्येतितिश्रोत्रंःसर्वैःशब्दैःसहाप्येतिमनःसर्वैर्ध्यानैःसहा

३५

प्येतिसयदास्माच्छरीरंदुत्क्रामतिसहैवैतैःसर्वैरुत्क्रामति
३ वागेवास्मिन्त्सर्वाणिनामान्यभिविसृज्यंतेवाचासर्वाणि ना
मान्याप्नोतिप्राणएवास्मिंन्सर्वैगंधान्प्रभिविसृज्यंतेप्राणेनस
र्वान्गंधान्प्नोतिचक्षुरेवास्मिन्त्सर्वाणिरूपाण्यभिविसृज्यंतेच
क्षुषासर्वाणिरूपाण्याप्नोतिश्रोत्रमेवास्मिंन्सर्वेशब्दान्प्रभिवि
सृज्यंतेश्रोत्रेणसर्वान्शब्दान्प्नोतिमनएवास्मिंन्सर्वाणिध्याता
न्याप्नोतिसहत्येतावस्मिंछरीरेवसतसहोत्क्रामतोयथास्ये

वत्तायैसर्वाणि भूतान्येकं भवंतितद्व्याख्यास्यामः ७ वागेवास्या
एकमंगमुद्गीथस्यैनामपरस्तात्प्रतिविहिताभूतमात्राघ्राण
एवास्यैकमंगमुद्गीथस्यगंधः परस्तात्प्रतिविहिताभूतमा
त्राचक्षुरेवास्यैकमंगमुद्गीथस्यरूपंपरस्तात्प्रतिविहिता
भूतमात्राश्रोत्रमेवास्यैकमंगमुद्गीथस्यशब्दः परस्तात्प्र
तिविहिताभूतमात्राजिह्वैवास्यैकमंगमुद्गीथस्याथन्वर
सः परस्तात्प्रतिविहिताभूतमात्राहस्तावेवास्यैकमंगमुद्गी

थस्यकर्मपरस्तात्प्रतिविहिताभूतमात्राशरीरमेवास्यैक
मंगमुद्गीथस्यसुखदुःखेपरस्तात्प्रतिविहिताभूतमात्रोपस्थ ए
वास्यैकमंगमुद्गीथस्यानंदोरतिः प्रजातिः परस्तात्प्रतिविहि
ताभूतमात्रापादावेवास्यैकमंगमुद्गीथस्यद्यौरित्याः परस्तात्प्र
तिविहिताभूतमात्रामनएवास्यैकमंगमुद्गीथस्यधीः कामाः
परस्तात्प्रतिविहिताभूतमात्रा ५ वत्तयावाचंसमारुह्यवाचा
सर्वाणिनामान्याप्नोतिवत्तयाघ्राणंसमारुह्यघ्राणेनसर्वान्गं

धानाप्नोति प्रज्ञयाचक्षुः समारुह्यचक्षुषासर्वाल्लिरूपाप्याप्नोति
प्रजयाश्रोत्रंसमारुह्यश्रोत्रेणसर्वाञ्छब्दानाप्नोति प्रज्ञयाजिह्वां
समारुह्यजिह्वयासर्वान्नरसानाप्नोति प्रज्ञयाहस्तौसमारुह्यह
स्ताभ्यांसर्वाल्लिकर्माण्याप्नोति प्रज्ञयाशरीरंसमारुह्यशरीरेण सु
खदुःखेन्याप्नोति प्रज्ञयोपस्थंसमारुह्योपस्थेनानंदं रतिंप्रजाति
माप्नोति प्रज्ञयापादौसमारुह्यपादाभ्यांसर्वाङ्त्याप्नोति प्रज्ञ
यामनःसमारुह्यमनसास्वर्वाल्लिध्यातान्याप्नोति ई नहि प्रज्ञापे ५७

तावाज्ञामकिंचन प्रज्ञापयेदन्यत्रमेमनोभूदित्याहनाहमेतन्नाम
प्रज्ञासिषमितिनहि प्रज्ञापेतः घाणेगंधंकंचनप्रज्ञापयेदन्यत्र
मेमनोभूदित्याहनाहमेतंगंधंघ्राज्ञासिषमितिनहिप्रज्ञापेतंचक्ष
रूपंकिंचनेप्रज्ञापयेदन्यत्रमेमनोभूदित्याहनाहमेतद्रूपंघ्राज्ञा
सिषमितिनहिप्रज्ञापेतंश्रोत्रंशब्दंकंचनप्रज्ञापयेदन्यत्रमेम
नोभूदित्याहनाहमेतंशब्दंघ्राज्ञासिषमितिनहिप्रज्ञापेताजि
ह्वारसंकिंचनप्रज्ञापयेदन्यत्रमेमनोभूदित्याहनाहमे

तमन्नरसंघ्राज्ञासिषमितिनहिघ्रज्ञापयेतोहस्तोकर्मकिंचनघ्रज्ञा
पयेयातामन्यत्रनोमनोभूदित्याहउनर्कमेतत्कर्मघ्राज्ञासिषे
तिनहिघ्रज्ञापयेतंरादीरंनखुखंनदुःखंकिंचनघ्रज्ञापयेदन्यत्र
मेमनोभूदित्याहनाहमेतन्नसुखंनदुःखंघ्राज्ञासिषमितिनहि
घ्रज्ञापयेतउपस्थआनंदंनरतिंघ्रजातिंकांचनघ्रज्ञापयेदन्यत्रमे
मनोभूदित्याहनाहमेतन्ननंदंनरतिंनघ्रजातिंघ्राज्ञासिषमिति
नहिघ्रज्ञापयेतोपादोवित्योकांचनघ्रज्ञापयेयातामन्यत्रनोमनो

MEMORIAL

भूदित्याहउनर्वामेतामित्यांघ्राज्ञासिष्वेतिनहिघ्रजापेताधीःकां
चनसिध्येन्नघ्रज्ञातव्यंघ्रज्ञायेत ९ नवाचंविजिज्ञासीतव
क्तारंविद्यांनगंधंविजिज्ञासीतघ्रातारंविद्यांनरूपंविजिज्ञा
सीतद्रष्टारंविद्यांतंशब्दंविजिज्ञासीतश्रोतारंविद्यांनान्नर
संविजिज्ञासीतान्नरंसस्यविज्ञातारंविद्यांनकर्मविजिज्ञा
सीतकर्त्तारंविद्यांनसुखदुःखेविजिज्ञासीतसुखदुखयो
र्विज्ञातारंविद्यांनानंदंनरतिंनघ्रजातिंविजिज्ञासीतानंद

स्मरतेः प्रजातेर्विज्ञातारंविद्यानेत्योविजिज्ञासीतेतारंविद्या
त्मनमनोविजिज्ञासीतमंतारंविद्यांतावाएतादृगेवभूतमात्रा
श्चधिप्रज्ञंदृप्रज्ञामात्राश्चधिभूतंयद्भूतमात्रानस्युर्नप्र
ज्ञामात्रास्युर्यदाप्रज्ञामात्रानस्युर्नभूतमात्रास्युर्नस्वन्यत र
तोरूपंकिंचनसिध्येन्नोएतंनानातद्यथारथस्यारेषुने मि र
र्पितोनाभावराश्चर्पिताएवमेवैताभूतमात्राः प्रज्ञामात्राः
स्वर्पिताः प्रज्ञामात्राः प्राणेर्पिताः सएषप्राणएवप्रज्ञात्मा

३५

नंतोजरोमृतोनसाधुनाकर्मणाभूयान्नवतिनोएवासाधुना
कनीयातेषखेवसाधुकर्मकारयतितंयमेभ्योलोकेभ्यउन्निनी
षतएषउएवासाधुस्तंयमधोनिनीषतएषलोकपालएषलो
काधिपतिरेषलोकेशःसमआत्मेतिविद्यात्समआत्मेति वि
द्यात् ८ इत्यारण्यकेपंचमोध्यायः अथहवैगार्ग्योबाला
किरनूचानःसंस्पष्टआससोवसदुशीनरेषुसवसन्मत्स्येषु
कुरुपंचालेषुकाशिविदिहेषुतिसहाजातशत्रुंकाश्यमाद्र

ज्योवाचब्रूस्तेब्रवाणीतिंहोवाचाजातशत्रुःसहस्रंदद्मतद्
त्येतस्यांवाचिजनकोजनकइतिवाउजनाधावंतीति १ आदि
त्येवहच्चंद्रमस्यन्नंविद्युतिसत्यंस्तनयित्नौशब्दोवायाविंद्रो वै
कुंडश्याकाशोपूर्णमग्नौविषासहितित्यप्सुतेजइत्यधिदैवतमथा
ध्यात्ममादर्शेप्रतिरूपछायायांद्वितीयःप्रतिश्रुत्कायामनुरिति
शब्देरत्वुस्वप्नेयमःशरीरेप्रजापतिर्दक्लिंक्लिंवाचसत्ये
क्लिंसत्यस्य २ सहोवाचबालाकिर्यएवैषआदित्येपुरुषस्तमे

वाहमुपासइतितंहोवाचाजातशत्रुर्मामैतस्मिंसंवादयिष्यावहत्यो
उरवासाश्चतिष्ठाःसर्वेषांभूतानांमूर्द्धेतिवाथहमेतमुपासइतिस
योहैतमेवमुपास्तेतिष्ठाःसर्वेषांभूतानांमूर्द्धाभवति ३ सहो
वाचबालाकिर्यएवैषचंद्रमसिपुरुषस्तमेवाहमुपासइतितंहोवा
चाजातशत्रुर्मामैतस्मिंसंवादयिष्यश्रन्नस्यात्मेतिवाथहमे
तमुपासइतिसयोहैतमेवमुपास्तेन्नस्यात्माभवति ४ सहोवाच
बालाकिर्यएवैषविद्युतिपुरुषस्तमेवाहमुपासइतितंहोवाचाजा

तद्वाचुर्मौमैतस्मिंस्संवादमिष्टाः सत्यस्यात्मेतिवाऽहमेतमुपास
इतिसयोहैतमेवमुपास्तेसत्यस्यात्मा भवति ५ सहोवाचवाक्किल
र्यएवैषस्तनयित्नोपुरुषस्तमेवाहमुपासइतितंहोवाचाजातद्वाचु
र्मौमैतस्मिंस्संवादयिष्टाश्चाक्षुष्यस्यात्मेतिवाऽहमेतमुपासइतिस
योहैतमेवमुपास्तेश्चाक्षुष्यस्यात्मा भवति ६ सहोवाचवाक्किल
र्यएवैषवायौपुरुषस्तमेवाहमुपासइतितंहोवाचाजातद्वाचुर्मौमै।
तस्मिंस्संवादयिष्टाइंद्रोवैकुंठोपराजितासेनेतिवाऽहमेतमु। ४१

पासइतिसयोहैतमेवमुपास्तेजिष्णुर्हवाऽपराजयिष्णुरन्यत
स्यजायीभवति ७ सहोवाचवाक्किलर्यएवैषऽआकाशेपुरुष
स्तमेवाहमुपासइतितंहोवाचाजातद्वाचुर्मौमैतस्मिंस्संवादयि
ष्टाःपूर्णमघवत्तिर्ब्रह्मतिवाऽहमेतमुपासइतिसयोहैतमेव
मुपास्तेपूर्यतेऽजयापशुभिर्यशसाब्रह्मवर्चसेनस्वर्गेणलोके
नसर्वमापुरेति ८ सहोवाचवाक्किलर्यएवैषोग्नौपुरुषस्तमे
वाहमुपासइतितंहोवाचाजातद्वाचुर्मौमैतस्मिंस्संवादयिष्टावि

आसहिरितिवाऽहमेतमुपास इतिसयोहैतमेवमुपास्तेविषा
सहिर्वाऽन्येषुभवति ९ सहोवाचबाल्याकिर्यएवैषोऽक्षुपुरु
षस्तमेवाहमुपास इतितंहोवाचाजातशत्रुर्मामैतस्मिंस्संवाद
यिष्यास्तेजसऽआत्मेतिवाऽहमेतमुपास इतिसयोहैतमेवमुपा
स्तेतेजसऽआत्माभवतीत्यधिदैवतमथाध्यात्मं १० सहोवाच
बाल्याकिर्यएवैषआदर्शेपुरुषस्तमेवाहमुपास इतितंहोवाच
जातशत्रुर्मामैतस्मिंस्संवादयिष्यऽइतिरूपऽइतिवाऽहमेत ४२

मुपास इतिसयोहैतमेवमुपास्तेप्रतिरूपोहैवास्यप्रजायामाजा
यतेनाप्रतिरूपः ११ सहोवाचबाल्याकिर्यएवैषछायायांपुरुषस्त
मेवाहमुपास इतितंहोवाचाजातशत्रुर्मामैतस्मिंस्संवादयिष्या
द्वितीयोनपगऽइतिवाऽहमेतमुपास इतिसयोहैतमेवमुपा
स्तेविंदतेद्वितीयंद्वितीयेवास्मिभवति १२ सहोवाचबाल्याकि
र्यएवैषप्रतिश्रुत्कायांपुरुषस्तमेवाहमुपास इतितंहोवाचा
जातशत्रुर्मामैतस्मिंस्संवादयिष्याऽसुरितिवाऽहमेतमुपा

सइतिसयोहैतमेवमुपास्तेनपुराकालात्संमोहमेति १३ सहो
वाचचबालाकिर्यएवैषवाङ्मयेपुरुषस्तमेवाहमुपासइतितंहो
वाचाजातशत्रुर्मामैतस्मिंसंवादयिष्यसत्युतिवाअहमेत
मुपासइतितंहोवाचाजातशत्रुसयोहैतमेवमुपास्तेनपुरा
कालात्स्यैतीति १४ सहोवाचबालाकिर्यैनैतत्पुरुषसुप्तःस्वप्न
याचरतितमेवाहमुपासइतितंहोवाचाजातशत्रुर्मामैतस्मिं
संवादयिष्यायमीराजेतिवाअहमेतमुपासइतिसयोहैतमे ४३

वमुपास्तेसर्वंहास्माइदंश्रेष्ठ्यायगच्छते १५ सहोवाचबालाकि
र्यएवैषवाङ्मयेपुरुषस्तमेवाहमुपासइतितंहोवाचाजातशत्रु
र्मामैतस्मिंसंवादयिष्यःप्रजापतिरितिवाअहमेतमुपासइति
सयोहैतमेवमुपास्तेप्रजायतेप्रजयापशुभिर्यशसाब्रह्मवर्च
सेनस्वर्गेणलोकेनसर्वमायुरेति १६ सहोवाचबालाकिर्यए
वैषदक्षिणेक्षिणिपुरुषस्तमेवाहमुपासइतितंहोवाचाजात
शत्रुर्मामैतस्मिंसंवादयिष्यावाचेत्आत्माग्नेरात्माज्योतिषआ

त्मेतिवाऽहमेतमुपास इतिसयोहैतमेवमुपास्त एतेषांसर्वे
षामात्मा भवति १७ सहोवाचवाल्माकिर्यएवैषसुप्तेषुजागर्ति
रुषस्तमेवाहमुपास इतितंहोवाचाजातशत्रुर्मामैतस्मिंस्त्वं
दयिष्टासत्यस्यात्मविद्युतआत्मातेजसआत्मेतिवाऽहमेत
मुपास इतिसयोहैतमेवमुपास्त एतेषांसर्वेषामात्मा भवति
१८ ततउहबाल्माकिस्तूष्णींमासतंहोवाचाजातशत्रुरेतावं
नुबाल्माका३इत्येतावदितिहोवाचबाल्माकिस्तंहोवाचाजातं

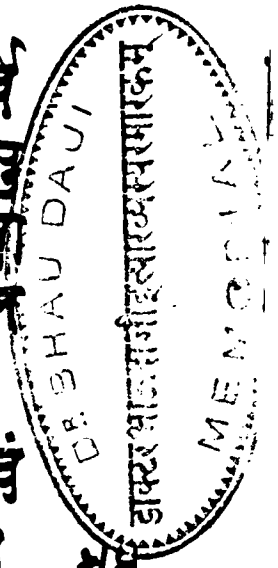
DR. BHAU DAJI
डाक्टर भाऊदाजीयांचेसंग्रहालयसंबंधीपुस्तक
MEMORIAL

शत्रुस्त्वावैरवत्वमासंवादयिष्याब्रह्मतेब्रवाणीतियोवैबाल्माक
एतेषांपुरुषाणांकर्त्तायस्यवैतत्कर्मसवैवेदितव्य इतितततउहबा
ल्माकिःसमित्पाणिः प्रतिचक्रमउपायानीतितंहोवाचाजात
शत्रुः प्रतिलोमरूपमेतन्मन्येयद्क्षत्रियोब्राह्मणमुपनयेते
ष्वेवत्वाज्ञपयिष्यामीतितंहपाणावभिप्रहृत्यप्रवव्राजातोह
सुप्तंपुरुषमाजग्मतुस्तंहाजातशत्रुरामंत्रयांचक्रेबृहन्पाण्डो
रवासःसोमराजन्निति सउहप्रतिष्य एवततउहैनंयद्यप्यविवि

केपसततएवसमुत्तस्थौतंहोवाचाजातशत्रुःक्वैषएतद्बालाके
पुरुषोशयिष्टक्वैतदभूत्कुतएतदागादितितउहबालाकिर्न
विज्ञेतंहोवाचाजातशत्रुर्यत्रैषएतद्बालाकेपुरुषोशयिष्ट
यत्रैतदभूद्यतएतदागादितिहितानामपुरुषस्यनाड्योहृदया
त्पुरीततमभिप्रतन्तितद्यथासहस्रधाकेशोविपाटितस्तावद
णिमःपिंगलस्यणिम्नस्तिष्ठंतिशुक्लस्यकृष्णस्यनीलस्यचलो
हितस्यचतासुतदाभवतियदासुप्तःस्वप्नंनकंचनपश्यति

१९ अथास्मिन्प्राणएवैकधाभवतितदेनंवाक्सर्वैर्नामभिः स
हाप्येतिचक्षुःसर्वैरूपैःसहाप्येतिश्रोत्रंसर्वैःशब्दैःसहाप्येति
मनःसर्वैःधर्मैःसहाप्येतिसयदाप्रतिबुध्यतेयथाग्नेर्ज्वलतः
सर्वादिशोविष्फुलिंगाविप्रतिष्ठेरन्नेवमेवैतस्मादात्मनः प्राणा
यथायतनंविप्रतिष्ठंतेप्राणेभ्योदेवादेवेभ्योलोकाःसएषप्राण
एवप्रज्ञात्मेदंशरीरंमात्मानमनुप्रविश्यआलोमभ्यआनखे
भ्यस्तद्यथाक्षुरःक्षुरधानेवोपहितोविश्वंभरोवाविश्वंभरकुला

य एवमेवैष प्रज्ञात्मेदं शरीरमात्मानमनुप्रविश्य आलोमभ्य आ
नखेभ्यस्तमेतमात्मानमेतच्चात्मानोऽवयवस्यंतेयथाश्वेऽिनंस्वा
स्तथाश्वेलीस्वैभुंजेयथावास्वाश्वेऽिनंभुंजंत्येवमेवैष प्रज्ञा
त्मैतैरात्मभिर्भुंक्ते एवमेवैवंविदात्मानमेतमात्मानंभुंजंतिसया
वद्वाइंद्र एतमात्मानंनविजज्ञेतावदेनमसुराश्चिबभूवुः
सयदाविजज्ञेथहत्वासुरान्विजित्यसर्वेषांचदेवानांश्रेष्ठ्यंस्वा
राज्यमाधिपत्यंपर्यैत्तथोएवैवंविद्वांस्सर्वान्पाप्मनोपहत्यसर्वं

पांचभूतानांश्रैष्ठ्यंस्वाराज्यमाधिपत्यंपर्येतियएवंवेदयएवं
वेद २० इत्यारण्यकेषष्ठः स्तंवदिष्यामिसत्यंवदिष्यामित
न्मामवतुतद्वक्तारमवत्ववतुमामवतुवक्तारंमयिभगोमयिम
होवाऊँमनसिप्रतिष्ठितामनोमेवाचिप्रतिष्ठितमाविरावि र्म
य्येधिवेदस्यमाणीस्तंमामाहिंसीरनेनाधीतेनाहोरात्रा
न्संदधाम्यृतंवदिष्यामिसत्यंवदिष्यामितन्मामवतुतद्वक्तार
मवत्ववतुमामवतुवक्तारंमयिभगोमयिमहोवाऊँनमस्प्राणाय
नमोअस्त्वपानायनमोव्यानायनमस्प्राणापानव्यानेभ्योमयिप्रा
णापानव्यानाःश्रयंतांमयिमेधांमयिप्रजांमय्यग्नीन्धतांमयि
प्राणापानौव्रीहियवावनड्वान्दामयिमेधांमयिप्रजांमय्यग्नी
न्दधामि ऋषिभ्योमंत्रकृद्भ्योमंत्रपतिभ्योनमोस्तुदेवेभ्यः शिवानः शंतमा भवसुमृडीकासरस्वती

मातेमोसंदह्मिश्चदह्वंमनइषिरंचक्षुःसूर्योज्योतिषांश्रेष्ठोदी
क्षेमामाहिंसीः १ अथातःसंहितायाउपनिषत्पृथिवीपूर्वरूपं
द्यौरुत्तररूपंवायुःसंहितेतिशौरवीरोमांडूकेयआक्राशाः संहि
तेत्युस्युमांउग्रीवेदयांचक्रेसहापिपरिहतोमेनेनमेस्युपुत्रै
एससमग्गादितिपरिहतोमेनइत्यागस्त्यः समानेत्यत्रषिंउश्रयु
श्चस्युचवायुराकाश्चेत्यधिदैवंतमथाध्यात्मंवाक्पूर्वरूपंमन
उत्तररूपंघ्राणाः संहितेतिशौरवीरोमांडूकेयोयद्वस्मास्यु

च्चाहदीर्घोमनसावाच्चेकीर्त्तयतितद्वाचावदतितस्मान्मन
एवपूर्वरूपंवायुत्तररूपंमनोवाकघ्राणएवसंहितेतिसएषो
ऽश्वरथः षड्विधाहमनोवाकघ्राणाः संहिताः स्वर्गंलोकंगमयाति
सयएवमेतांसंहितांवेदसंधीयतेप्रजयापशुभिर्यशसाब्रह्म
वर्चसेनस्वर्गेणलोकेनसर्वमायुरेतीतिउमांडूकेयानां २
शाकल्यस्यपृथिव्यग्निः पृथिवीवागनुव्याहाराः सयदिनिर्भुजः
खलुवैवयंमध्यमोवाक्त्राणेनमाताजायाघ्राणावाग्रुरुड इति

वीलिसर्वमुत्तमं ३ अथशाकल्यस्यपृथिवीपूर्वरूपंद्यौरुत्तर
रूपंववायुसंहिताविष्टिःसंधिपर्जन्यःसंधानंतदुताप्रियमेत
दुत्तरूपंवृष्टिंवर्षतिह्यावापृथिवीसमधाना
मित्यधिदैवतमथाध्यात्मंपुरुषोयंसर्वमांडंहेविद्धितेभवतस्त
देदमेवपूर्वरूपमिदमुत्तररूपंतत्प्रायमंतरेणकाशोयथासौ
द्यावापृथिवीरंतरेणकाशस्तस्मिन्नेतस्मिन्नाकाशेप्राणप्रा
यत्तोभवतियथामुष्मिन्नाकाशेवायुरायत्तोभवतियथामुनि ४८

त्रीलिज्योतींष्येवमिमानिपुरुषेत्रीलिज्योतींषियथासौदित्या।
दित्यएवमिदंशिरसिचक्षुर्यथासंवंतरिक्षेविद्युदेवमिदमात्म
निहृदयंयथायमग्निःपृथिव्यामेवमिदमुपस्थेरेतएवमिहे।
वंस्मसर्वतआत्मानमनुविधायाहेदमेवपूर्वरूपमिदमुत्तररू
पंमनोवाक्प्राणस्त्वेवसंहितेतिसएषोश्वरयुःप्रष्टिवाहनोम
नोवाक्प्राणःसंहितःस्वर्गंलोकंगमयतिसयएवमेतांसं
हितांवेदसंधीयतेप्रजयापशुभिर्यशसाब्रह्मवर्चसेनस्व

र्गेणलोकेनसर्वमायुरेति ४ पृथिवी पूर्वरूपंद्यौरुत्तररूपं
वायुःसंहितादिशाः संधिरादित्यः संसंधातेति वैश्वामित्र इत्य
धिदैवतमथाध्यात्मंवाक्पूर्वरूपंमनउत्तररूपंप्राणः संहिता
श्रोत्रंसंधिश्चक्षुःसंधातासयएवमेतांसंहितांवेदसंधीयते
प्रजयापशुभिर्यशसाब्रह्मवर्चसेनस्वर्गेणलोकेनसर्वमायुरे
ति ५ अग्निःपूर्वरूपंचंद्रमाउत्तररूपंविद्युत्संहितेतिसूर्यद
त इत्यधिदैवतमथाध्यात्मंवाक्पूर्वरूपंमनउत्तररूपंसत्यंसं

हितासयए॰ति ६ पृथिवीपूर्वरूपंद्यौरुत्तररूपंकालःसंहिते
तिराधेयइत्यधिदैवतमथाध्यात्मंवाक्पूर्वरूपंमनउत्तररूप॰
मात्मासंहितासयए॰ति ७ वाक्पूर्वरूपंमनउत्तररूपंविद्यासं
हितेतिपौष्करसादिःसयए॰ति ८ अथातोनुव्याहाराःप्राणोवं
शइतिविज्ञायतेप्राणंवंशंब्रुवन्परमुपवदेच्छक्नुवन्कश्चि
च्चेन्मन्येतप्राणंवंशंसमधाःप्राणंवंशंसंधिस्तितंनराक्नोषीत्या
त्मप्राणस्त्वंवंशोहास्यतीत्येनंब्रूयादथचेदराक्नुवन्मन्येतप्रा

५० एवंवंशमधिक्षीस्तंनाराकः संधातुंप्राणस्त्वावंशोहास्यती
त्येवैनंब्रूयाद्यथानुकथाचब्रुवंश्चाब्रुवंश्चाब्रूयादभ्यासमेवयत्त
त्तथास्यान्नत्वेवान्यत्कुरुतेब्राह्मणंब्रूयादतिधुन्वएवब्राह्मणं
ब्रूयान्नातिधुन्वेनवब्राह्मणंब्रूयान्नमोस्तुब्राह्मणेभ्यइतिशौरवी
रोमांडूकेयः ९ सयदिप्राणंवंशंब्रुवंतंपरमुपवदेद्वक्तुवंत
वेन्मन्येतप्राणंवंशमधिक्षिपंप्राणंवंशंधिक्षितुंनराक्नो
षीत्यात्वप्राणस्त्वावंशोहास्यतीत्येनंब्रूयादथचेदराक्नुवंतं

LIBRARY MEMORIAL

मन्येतप्राणंवंशमधिक्षीस्तन्नाराकः संधातुंप्राणस्त्वावंशोहा
स्यतीत्येवैनंब्रूयाद्यथानुकथाचब्रुवंतंवाब्रुवंतंवाब्रूयादभ्यास
मेयत्तत्तथास्यान्नत्वेवान्यत्कुरुतेब्राह्मणंब्रूयादतिधुन्वएव
ब्राह्मणंब्रूयान्नातिधुन्वेनचब्राह्मणंब्रूयान्नमोस्तुब्राह्मणेभ्य
इतिशौरवीरोमांडूकेयः १० अथातोनिर्भुजः पवादाः पृथिव्या
यतनंनिर्भुजंदिवायतनंप्रत्रएमंतरिक्षायतनमुभयमंतरे
णसयएनंनिर्भुजंब्रुवन्परमुपवदेत्पृथिवीदेवतामारः पृथिवी

त्वादेवतारिष्यतीत्येनंब्रूयादथयदिघृतएंब्रुवन्परमुपवदेद्दि
वंदेवतामारोधीस्त्वादेवतारिष्यतीत्येनंब्रूयादथयघुभय।
मंतरेणब्रुवन्परमुपवदेदंतरिक्षंदेवतमारोंतरिक्षंत्वादेव
तारिष्यतीत्येनंब्रूयाद्यद्विसंधिंविवर्त्तयतितंनिर्भुजस्यरू
पमथयघुदेभ्यस्करेभ्यभिव्याहरतितत्रृएणस्याग्रउएवो
भयमंतरेणोभयंव्यानंभवत्येनाघकामोनिर्भुजंब्रूयास्वर्ग
कामःघृतएंमुभयकामउभयमंतरेणसयएनंनिर्भुजंब्रु ५१

वन्परमुपवदेदच्योएत्रवराभ्यांस्थानाभ्यामित्येनंब्रूयादथय
दिघृतएंब्रुवन्परमुपवदेदच्योएउत्तराभ्यांस्थानाभ्यामित्येवै
नंब्रूयाद्यस्त्वैवोभयमंतरेणहतस्यनास्त्यपवादोयथानुक था
चब्रूवन्वाब्रुवन्वाब्रूयादभ्यासमेवयत्तत्तथास्यान्नत्वे।
वान्युकुरान्ब्रास्तएंब्रूयादतिघुन्नएवब्रास्तएंब्रूयान्नाति
घुन्नेनचब्रास्तएब्रूयान्नमोस्तुब्रास्तेभ्यइतिशौरवीमांडू
केयः ११ अथरवन्वाब्रूनिर्भुजावक्राःपूर्वमेवाक्रंपूर्वरूपमु

५२ त्तरेरूपंयकारवकारावंतरेणसासंहितेतिसयए०ति १२
अथवैवयंब्रह्मोनिर्भुजवक्रास्मइतिहस्माहब्रह्मोमांडुके
यःपूर्वमेवाक्षरंपूर्वरूपमुत्तरमुत्तररूपंतद्यासीमात्रापूर्व
रूपोत्तररूपेणयेनसंधिविवर्त्तयतियेनमात्रामात्रांविभज
तियेनस्वरास्वरंविज्ञापयतिसासंहितेतिसयएवमेतांसं
ति १३ अथहस्मास्युपुत्रआहमध्यमःप्रातिबोधीपुत्रोमं
गथवासीपूर्वमेवाक्षरंपूर्वरूपमुत्तरमुत्तररूपंतद्यासीमा ५२

द्यासंधिविज्ञापनीसामतद्भवतिसामेवाहंसंहितांमन्यइति
नदेतदवाभ्युदितंमानस्तेनेभ्योयेऽभिद्रुहस्यदेनिरामिणो
रिपवोनेषुजाग्रधुःआदेवानामोहतेविद्वयोहदिह्यहस्ते
नपरःसान्नोविदुरितिसयए०ति १४ वाक्प्राणेनसंधीयत
इति कौंठरव्यःप्राणःपवमानेनपवमानोविश्वेदेवैर्विश्वेदेवाः
स्वर्गेणलोकेनस्वर्गोलोकोब्रह्मणैषावरपरासंहितासयएव
मेतामवरपरांसंहितांवेदेवंहैवंसप्रजयापशुभिर्यद्यासाब्र

लवर्चसेनस्वर्गेणलोकेनसंधीयतेयैषावरपरासंहितासय
दिपरेणवोपसरेत्स्वेनवार्थेनाभिव्याहरेदभिव्याहरंतेवविधा
हिवंसंहितागमद्विदुषोदेवानभिव्याहारार्थमेवं भविष्यतीत्ये
तेनावरपरेणतथाहैवतद्भवति १५ मातापूर्वरूपंपितोत्तर
रूपंप्रजासंहितेतिभार्गवस्तदेतदेकमेवसर्वमभ्यनूक्तंमा
ताचह्येवेदंपिताचप्रजाचसर्वंसैषाऽदितिःसंहितादिति
ह्येवेदंसर्वंयदिदंकिंचिद्विम्बभूतंतदेतदेतदचाभ्युदितं

ऋदितिर्द्यौरदितिरंतरिक्षमदितिर्मातासपितासपुत्रः विश्वे
देवाऋदितिःपंचजनाऋदितिर्जातमदितिर्जनित्वमितिस
यएवंति १६ जायापूर्वरूपंपतिरुत्तररूपंपुत्रःसंहितारेतः
संधिःप्रजननंसंधानमितिस्मविदःवागकल्पुःसैषाप्रजापा
तिःसंहितासयएवमेतंसंहितांवेदप्रजायतेप्रजयापशुभि
र्यन्नासाब्रह्मवर्चसेनस्वर्गेणलोकेनसर्वमायुरेति १७ प्रजापूर्वरू
पंश्रद्धोत्तररूपंकर्मसंहितासत्यंसंधानमितिकाश्यपःसै

षासत्यसंहितादाकुर्यस्त्यसंधादेवाइतिसयएवमेतांसं
हितांवेदसंधीयतेघ०ति १८ वाक्संहितेतिपंचालचंडोवा
चोवैवेदाःसंधीयंतेवाचाछंदांसिवाचोमिथ्राणिसंदधति
तद्यत्रैतदधीतेवाचाभाषतेवाचितदाघ्राणेभवतिवाक्तदा
घ्रारेन्द्यथयस्त्रपितिवात्स्त्रीवाभवतिघ्राणेतदावाग्भवति
घ्राणस्तदावाचंरेन्हितावन्योन्यंरेन्हस्तदेतदृचाभ्युदितं
एकःसुपर्णःससमुद्रमाविवेशसइदंविश्वंभुवनंविचष्टे ५४

तंयाकेनमनसापश्यमंतितस्तंमातारेन्हिसउरेन्हिमातर
मितिवाग्वैमाताघ्राणोवत्सःसयए०ति १९ दहइथंतरेणरू
पेणसंहितासंधीयतइतिताऱ्योवाग्वैरथंतरस्यरूपंघ्राणेदह
तउभाभ्योमुखल्लुसंहितासंधीयतेवाचाचघ्राणेनचैतस्यांह
स्मोपनिषदिसंवत्सरंगारक्लयतइतिताऱ्यएतस्यांहस्मम्नो
त्रायांसंवत्सरंगारक्लयतइतिताऱ्यः सय०ति २० गतिःपूर्व
रूपंनिहतिरुत्तररूपंस्थितिःसंहितेतिजारत्कारवआर्त्तभा

गस्तस्यामृतस्यांसंहितायांध्वंसयोनिमेषाः काष्ठाःकलाः क्ष
णमुहूर्त्ताश्चाहोरात्राश्चार्द्धमासामासाऋतवः संवत्सराश्चसंधी
यंतेसेषासंहितैतान्कालान्संदधातिकालोगतिनिवृत्तिः स्थि
तीःसंदधातिगतिनिवृत्तिस्थितिभिरिदंसर्वंसंधीयतइत्यधि
दैवमथाध्यात्मंभूतंभवत्स्वरूपंभविष्यदुत्तरस्वरूपंभवत्संहिता
चकालःसंधिस्तदेतदृचाभ्युदितंमहत्तन्नामगुह्यंबुकस्यैये
नभूतंजनयोयेनभव्यं यत्संजातंज्योतिर्यदस्यस्त्रियंस्त्रियाः ५५

समविरंतपंचेतिसयएति २१ अथातोवायवेस्त्रीस्वायनेर्व
चःपंचेमानिमहाभूतानिभवंतीतिहस्माहवायवेस्त्रीस्वायनिः
पृथिवीवायुराकाशआपोज्योतींषितानिमिथःसंहितानिभव
त्यथयान्यान्यानिक्षुद्राणिमहाभूतैसंधीयंतेसेषासर्वभूत
संहितासयः २२ सर्वावाग्ब्रह्मेतिहस्माहलौहित्योपेतुकेवन
राब्दोवाचमेवतांविद्यात्तदप्येतदृषिराहतद्वैभिर्वसुभिश्च
रामीतिसैषावाक्सर्वराब्दाभवतिसयएव०रेतियथाचैतत्

ब्रह्मकाममरूपिकामचारिभवत्येवंहैवमसर्वेषुभूतेषुकाममरूपी
कामचारीभवतियएवंवेदयएवंवेद २३ इत्यारण्यकेसप्तमः
प्राणोवंत्राइतिहस्माहल्लविरःत्राकल्यःस्तथात्रगल्लावंरोस
र्वेन्येवंत्राःसमाहितास्युरेवमेवैतस्मिन्त्राणेसर्वआत्मासमाहि
तस्तस्यैतस्यात्मनःप्राणउष्मरूपमस्रीतिस्पर्शरूपंमजानः
स्वररूपंमांसंलोहितमित्येतच्चतुर्थमक्षररूपमितित्रयंवेनं
वेएतत्प्रोक्तमितिहस्माहऋस्वीमांडूकेयस्तस्यैतस्यत्रयस्त्री

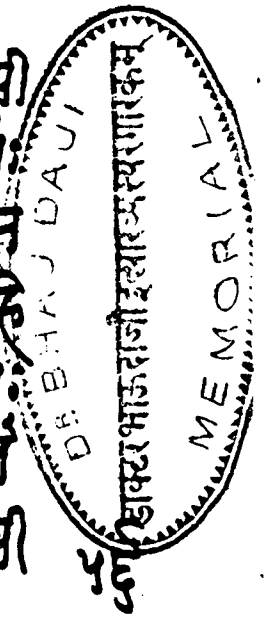

णितःषष्टिशतानिभवंतिसंधीनांत्रीणितशतानीसप्तविंशतित्रि
तानिभवंतिसप्तवैविंशतिशतानिसंवत्सरस्याहोरात्राणांतत्संव
त्सरस्याहोरात्राण्याप्नोतिसएषसंवत्सरःसमानश्चक्षुर्मयंश्रोत्र
मयःछंदोमयोमनोमयोवाङ्मयश्चात्मासयुएवमेतंसंवत्सरसं
मानंचक्षुर्मयंश्रोत्रमयंछंदोमयंमनोमयंवाङ्मयमात्मानंवे
दसंवत्सरस्यसायुज्यंसलोकतांसरूपतांसभक्रतामश्नुतेपु
त्रीपशुमान्भवतिसर्वमायुरेतीत्यस्यऋणिकयौवेदयांचक्रे १

५७ अथकौठरव्यस्त्रीणिषष्टिशतान्यक्षराणांत्रीणिषष्टिशतान्यूष्मणां
त्रीणिषष्टिशतानिसंधीनांयान्यक्षराण्येवोचामाहानितानिया
न्यूष्मणोरात्रयस्तायांसंधीनवोचामाहोरात्राणितेसंधयइत्यधिदै
वतमथाध्यात्मंयान्यक्षराण्यधिदैवतमवोचामास्त्रीनितान्यधा
त्मंयान्यूष्मणोधिदैवतमवोचाममजानन्तेध्यात्ममेषउहवैसं।
घतिघ्राणेयंन्मजैतद्वैतोनवाक्तेघ्राणद्वेतसःसिक्तिरस्तियदा
क्तेघ्राणद्वेतःसिच्येन्नत्यूयेन्नसंभवेद्यासंधीनधिदैवतमवो ५७

चामपर्वाणितान्यध्यात्मंतस्यैतस्यास्त्रींमक्तांपर्वणामितिपंचे।
तश्चत्वारिंशच्छतानिभवंतिसंधीनांपंचेतस्तद्वीतिसह
स्रंभवत्यद्वीतिसहस्रंवाक्त्रिनोरहतीरहरहर्निसंपादयं
तिसएषोहःसमानश्चक्षुर्मयश्चोत्रमयश्छंदोमयोमनोमयोवा
उभयश्चात्मासयएवमेतदहःसमानंचक्षुर्मयंश्रोत्रमयंछंदो
मयंमनोमयंवाउभयमात्मानंवेदाक्षांसायुज्यंसलोकतांसरू
पतांसभक्षतामश्नतेपुत्रीपशुन्भवतिसर्वमायुरेति २ च

५८ त्वारः पुरुषाइतिवार्क्षः शारीरपुरुषश्छंदः पुरुषोवेदपुरुषोमहा
पुरुषइतिशारीरपुरुषइतियमवोचामयएवायंदैहिकआत्मा
तस्यैतस्ययोयमशारीरः प्रज्ञात्मसरसः छंदःपुरुषइतियमवो
चामाक्षरसमाम्नायएवतस्यैतस्याकारोरसोवेदपुरुषइतिपम
वोचामयेनवेदान्वोदक्षग्वेदंयजुर्वेदंसामवेदमितितस्यैत
स्यब्रह्मरसस्तस्माद्ब्रह्मिष्ठंब्रह्माणमृत्विजंकुर्वीतयोयंतस्यो
च्चैर्विधान्महापुरुषइतियमवोचामसंवत्सरएवतस्यैत ५८

स्यासावादित्योरसःसयश्चायमशारीरः प्रज्ञात्मायश्चासावादि
त्यएकमेतदितिविद्यात्तदेतदृचाभ्युदितं ३ चित्रंदेवानामुदग
दनीकंचक्षुर्मित्रस्यवरुणस्याग्नेः आप्राद्यावापृथिवीअंतरिक्षं
सूर्यआत्माजगतस्तस्थुषश्चेत्येतामेवानुविधंसंहितांसंधीयमा
नामन्युतइतिहस्माहवार्क्षएतमुहैवबह्वृचामहदुक्थमीमांसंत
एतमग्नावध्वर्यवएतंमहाव्रतेछंदोगाएतमस्योमेतमंतरिक्ष
एतंद्यौमेतमग्नावेतंवायावेतंचंद्रमस्येतंनक्षत्रेष्वेतमप्स्वेत

मोषधीष्वेतमक्षरेघेतंसर्वेषुभूतेष्वेतमेवब्रह्मेत्युपासते तदे
तदृचाभ्युदितं ४ उद्वयंतमसस्परिज्योतिष्पश्यंतउत्तरं देवं
देवत्रासूर्यमेगन्मज्योतिरुत्तममितिसएषोक्षरसंमानश्चक्षु
र्मयंश्रोत्रमयंछंदोमयोमनोमयोवाङ्मयआत्मासयएवमेत
मक्षरसंमानंचक्षुर्मयंश्रोत्रमयंछंदोमयंमनोमयंवाङ्मयमा
त्मानंपरस्मेशंसतिदुग्धदोहामस्यवेदाभवंत्यभागोवाचिभव
त्यभागोनाकेतदेतदृचाभ्युदितं ५ यस्मित्याजसचिविदंस

त्वायंनतस्यवाच्यपिभागोश्रुतियदीम्रएणेत्यलकंम्रएणेतिनहि
म्रवैदसुरुतस्यपंथामितिनास्यानृक्तेवाचोभागोश्रुतीत्येवत
दाहतंनपरस्माएतदहःशंसेन्नाग्निंचिनुयान्नमहाव्रतेछंदो
गाइत्येतदात्मनोपिहीयाइतिसयश्चायमशरीरःप्रजात्माय
श्चासावादित्यएकमेतदित्यवोचामतोयत्रविम्रदृश्येतेईचं
इमाइवादित्योदृश्यतेनरन्नमयःप्राणभवंतिजोहिनीधीर्भव
तियथामंजिष्ठावरत्नःपायुर्भवतिसंपरेतोस्यात्मानचिरमि

वजीविष्यतीति विद्वान्त्सयत्करणीयं मन्येत तत्कुर्यादित्यापादर्शो
वोदकेवाजिह्मश्चिरसंवाश्चिरसंवात्मानंपश्येन्नवापश्येत्तदप्ये
वमेवविद्वादथापिछिद्रा छाया भवतिनवा भवति तदप्येवमेव
विद्वादथापिछिद्रइवादित्यारथनाभिरिवश्यायेततदप्येवमेव
विद्वादथापिनीलइवाग्निर्दह्येनयथामयूरग्रीवामहामेघेवा
मरीचीरिवपश्येदनभ्रेवाविद्युतंपश्येदभ्रेएनांनपश्येत्तदप्ये
वमेवविद्वादथाप्यपिधायाकर्णावुपेक्षेतयत्रैतद्वराटकानी

वनपश्येत्तदथेवमेवविद्वादथाप्यपिधायकर्णावुपासीतसए
षोग्नेरिवज्वलतःशब्दोरथस्येवोपदिष्टंनयदाश्रृणुयात्तद
प्येवमेवविद्वादथापिविपर्यस्तेकर्णेनिकेदह्येतेहिजिकेवानवा
दह्येतेत्तदप्येवमेवविद्वान्त्सयोतोऽश्रुतोमतोविज्ञातोदृष्टोनदि
सोवुद्धःश्रोतामंन्ताविज्ञातादृष्टादेष्टावोष्टासर्वेषांभूतानां
मांतरःपुरुषःसमआत्मेतिविद्वान्त्सउक्तामन्नेवैतमन्तरीरं
घत्तात्मानमभिसंपद्यतेविजहातीतरंदेहिकंसैषासर्वस्येवा

चउपनिषत्सर्वाहैवेमाः सर्वस्यैवाचउपनिषदिमांत्वेवमाचक्षु
ते ७ पृथिव्यारूपंस्पर्शश्चांतरिक्षस्योष्माणोदिवः स्वराञ्च
ग्नेरूपंस्पर्शोवायोरूष्माणआदित्यस्यस्वरान्ऋग्वेदस्यरूपं
स्पर्शोयजुर्वेदस्योष्माणः सामवेदस्यस्वारथंतरस्यरूपंस्प
र्शोवामदेवस्योष्माणोबृहतः स्वराघ्राणस्यरूपंस्पर्शश्चपा
नस्योष्माणोव्यानस्यस्वराघ्राणस्यरूपंस्पर्शश्चपानस्योष्माणो
मनसः स्वराघ्राणस्यरूपंस्पर्शश्चपानस्योष्माणउदानस्य

स्वराइतिपुनर्दन्नएषउहैवसर्वोवाचंवेदयएवंवेद ८ अथ
खल्वियंहैवीवीणाभवतितदनुश्लोकः सोमानुषीवीणाभवति
तद्यथेयंरास्त्रवतीतद्भ्रवतीभवत्येवमेवासौरास्त्रवतीतद्ध्रु
वतीभवतीतद्यथास्याशिरएवमनुष्याःशिरस्तद्यथास्यैवंरा
एवमनुष्यादंउस्तद्यथास्याउदरमेवमनुष्याश्चंभलंतद्यथा
स्यैमुखनासिकेश्चक्रिणीइत्येवमनुष्याःपर्वाणितद्यथास्या
श्चंगुलयएवमनुष्यास्तंभ्यस्तद्यथास्यैजिह्वैवमनुष्यावादनं

तद्यथास्यास्वरएवमनुष्यास्वारस्तद्यथाहैवेयंरोमद्रोनचर्म
णापिहिताभवत्येवमेवासौरोमद्रोनचर्मणापिहिताभवतिरो
मद्रोनहस्मचर्मणपुरावीणाअपिदधतिसैषादैवीवीणाभ
वतिसयएवमेतांदैवींवीणांवेदऋतवदनतोभवतिभूमि
ष्ठास्यकीर्त्तिर्भवतिशुश्रूषंतेहास्यवर्षंनुभाष्यमाणस्येदम
नुयदहमीदृतेयत्रार्यावाग्वदंतिविदुरेनंतत्रा ऽथ अथात
स्माउविंदस्यैवचस्तद्यथेयमकुड्यालेनवादयित्रावीणारुद्धा

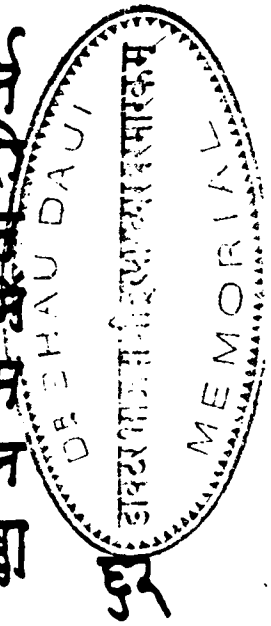

नरुन्नंवीणार्थंसाधयत्येवमेवकुड्यालेनवाकावागारुद्धान
रुन्नंवागर्थंसाधयतितद्यथाहैवेयंकुड्यालेनवादयित्रावीणा
रुद्धारुन्नंवीणार्थंसाधयत्येवमेवकुड्यालेनवाकावागारुद्धा
रुन्नंवागर्थंसाधयतितस्यैवाएतस्यैवाएतस्यैवीणायै या।
विधिःसासंहितेतिकात्यायनीपुत्रोजातूकर्ण्योयहस्मैतऋ
ग्भ्हारितोब्राह्मणमेवोदाहरति १० प्रजापतिःप्रजाःसृष्ट्वा
व्यस्रंसतस्माच्छंदोभिरात्मानंसमदधत्तद्यच्छंदोभिरात्मानं

समदधत्तस्मात्संहितातस्यैवाएतस्यैसंहितायैएकारोबलं
षकारप्राणआत्मासंहिताथैषाहुइमिआविरुतिस्तानिन
खानिरोमाणिव्यंजनानीतिसयोत्रविचिकित्सेत्सएकारमे
वब्रूयादहतेषकारमितिसएकारमेवब्रूयादेवमेवयोत्रवि
चिकित्सेत्सएषकारमेवब्रूयादहतेएकारमितिसषकारमेव
ब्रूयात्तौवाएतौएकारषकारौविद्वानुसंहितमधीयी।
यीतायुष्यमितिविद्यादेवमेवविद्यादथवागितिहासपुराणं

यच्चान्यत्किंचिद्वुत्सीरुत्येवाधीयीततदप्येवमेवविद्यात्तेयद
यमनुसंहितमधीमहेयच्चमांडूकेयीयमध्यायंब्रूमस्तेन
नोएकारषकाराउपोत्तावितिहस्माहब्रूस्वोमांडूकेयोथय
दयमनुसंहितमधीमहेयच्चस्वाध्यायमधीमहेतेननोए
काषकाराउपोत्तावितिहस्माहस्थविरःशाकल्यएतद्वस्मवै
तद्विद्वांसआहुःकावधेयाःकिमर्थावयंयत्स्यामहेकिमर्थो
वयंमध्येष्यामहेवाचिहिप्राणंजुहुमःप्राणेवाचंयोवेवप्र

भवः सँएवाथयइतिताएताः संहितानानंतेवासिनेब्रूयात्ना
संवत्सरवासिनेनाब्रह्मचारिणेनावेदविदेनाव्रतक्रइत्याचा
यइत्यावार्याः ९१ इत्युपोध्याय तत्सवितुर्वरेणीमहेवयंदे
वयंदेवस्यभोजनं श्रेष्ठंसर्वधातमंतुरं भगस्यधीमहि त
त्सवितुर्वरेण्यभर्गोदेवस्यधीमहि धियोयोनश्चोदयात्
श्रद्ध्यंमनइषिरंचक्षुः सूर्योज्योतिषांश्रेष्ठोदीक्षेमामाहिं
सीः ९ योहवैज्येष्ठंचश्रेष्ठंचवेदज्येष्ठश्चहवैश्रेष्ठश्चस्वा ६४

नांभवतिप्राणोवैज्येष्ठश्चश्रेष्ठश्चयोहवैवसिष्ठंवेदवसिष्ठो
हस्वानांभवतिवाग्वैवसिष्ठायोहवैप्रतिष्ठांवेदप्रतिहतिष्वि
स्मिंश्चलोकेमुस्मिंश्चचक्षुर्हप्रतिष्ठायोहवैसंपदंवेदसंहास्मै
कामाःपद्यंतेश्रोत्रंहवाउसंपदोहवाश्रायतनंवेदायतनोह
स्वानांभवतिमनोवाश्रायतनमथदेमादेवताप्रजापतिंपितर
मेत्याब्रुवन्कोवैनश्रेष्ठइतिसहोवाचप्रजापतिर्यस्मिन्वउत्क्रां
तेशरीरंपापिष्ठमिवमन्येतसवैश्रेष्ठइति २ साहवागुच्चक्रा

मयथामूकाश्ववदंतप्राणंतः प्राणेनपश्यंतश्चक्षुषाशृण्वंतः
श्रोत्रेणध्यायंतोमनसेवमिति ३ चक्षुर्होचक्रामयथाऽन्धा
श्वपश्यंतः प्राणंतः प्राणेनवदंतोवाचाशृण्वंतः श्रोत्रेणध्याय
तोमनसैवमिति ४ श्रोत्रंहोचक्रामयथाबधिराश्वशृण्वंतः
प्राणंतः प्राणेनवदंतोवाचापश्यंतश्चक्षुष्याध्यायंतोमनसेव
मिति ५ मनोहोचक्रामयथाबालाश्वमनसः प्राणंतप्राणेन
वदंतोवाचापश्यंतश्चक्षुषाशृण्वंतः श्रोत्रेणेवमिति ६

प्राणेहोचक्रामतंतप्तायथेहसैंधवःसुहयःपट्वीराबंधनान्न
मविदद्देवमसौप्राणंत्समविदत्तेहसमेत्यूचुर्भगवन्मोक्रमी
रितिसहोवाचप्राणःकिंमेचत्रंभविष्यतियत्किंचास्मभ्यइवा
राकुनिभ्यइतिकिंमेवासोभविष्यतीत्यापइतिहोचुस्तस्माद्वा
अयमशिष्यन्पुरस्ताच्चोपरिष्टाच्चाद्भिःपरिदधतिजंभुकोहा
स्यवासोभवत्यनग्नोहभवतितद्धास्मैतत्तत्यकामोजाबालो
गोश्रुतेर्वैयाघ्रपद्यौत्कोवाचाप्येवंभुक्तस्यस्वालेप्रक्रया

ऊर्जायेरत्नस्यत्वागस्वाः पुरोहेयुः पत्नाग्नीतिवनस्पतेरातव
श्रोविरोहेतिघांमालेषीरंतरिक्षंमामाहिंसीरितिहयास्तव।
स्क्वः ७ अथयदिमहऊिगमिषेत्रिरात्रंदीक्षित्वामावास्या।
यांसर्वौषधस्यमंथंदधिमधुभ्यामुपमंथ्याग्निमुपसमाधाय
परिसमुह्यपरिस्तीर्यपर्युक्षदक्षिणेजान्वाच्योत्तरतोग्नेः कं
सेमंथंकृत्वाऽकृत्वाहोमानांथेसंपातमानयेज्यैष्ठ्यायस्वा
हेत्यग्नोऽकृत्वामंथेसंपातमानयेदक्षिष्ठायैस्वाहेत्यग्नौऽकृत्वा ६६

मंथेसंपातमानयेत्वतिष्ठायैस्वाहेत्यग्नोऽकृत्वामंथेसंपातमा
नयेस्वंपदेस्वाहेत्यग्नोऽकृत्वामंथेसंपातमानयेदायतनायस्वा
हेत्यग्नोऽकृत्वामंथेसंपातमानयेत्तत्सवितुर्वृणीमइतिपञ्चः
घोऽयंतत्सवितुर्वरेण्यमितिपञ्चाचामतिमहाव्याहृतिभिश्च
तुर्थंतिर्णिज्यकांस्यंचर्मणिवास्रेऽभिनेवासंविशतिसयदिस्त्रि
यंपत्न्येत्समरुंकर्मेतिविद्यात्समरुंकमेतिविद्यात् ८ इत्या
रण्यकेनवमः अथातोध्यात्मिकमांतरमग्निहोत्रमित्याच

क्तं एतान्हवै देवताः पुरुषएवयत्प्रतिष्ठिताग्निर्वाचिवायुर्घ्रा
णआदित्यश्चक्षुषिचंद्रमामनसिदिराश्रोत्रआपोरेतस्ये
तासुहवैसर्वासुकृतंभवतियएवंविद्वानश्नातिचपिबति
चाऽऽयतिचपाययतिचसोश्नातिसपिबतिसतृप्यतिस्व।
तर्पयति १ सत्स्तोवाचंतर्पयतिवाकृत्स्नाग्निंतर्पयत्य्ग्नि
स्स्तः पृथिवींतर्पयतिपृथिवीत्स्तायत्किंचपृथिव्यापिहि
तंभवद्भविष्यद्भूतंवस्सर्वंतर्पयतियएवंविद्वानश्नातिचपि

बतिचाऽऽयतिचपाययतिवसोश्नातिसति २ सत्स्तः प्राणं
तर्पयेतिप्राणस्त्स्तोवायुंतर्पयतिवायुस्त्स्तश्चाकाशंतर्पय
त्याकाशस्त्स्तोयत्किंचाकाशेनापिहितंभवद्भविष्यद्भूतंतत्स
र्वंतर्पयतियएवंविद्वानश्नातिचपिबतिचाऽऽयति० ३ सत्
स्तश्चक्षुस्तर्पयतिचक्षुस्त्स्तमादित्यंतर्पयतिआदित्यस्त्
स्तोदिवंतर्पयतिद्यौस्त्स्तायत्किंचदिवापिहितंभवद्भविष्य।
द्भूतं०यति ४ सत्स्तोमनस्तर्पयतिमनस्त्स्तंचद्रमसंत

र्पयति चंद्रमास्तस्तोनक्षत्राणितर्पयंतिनक्षत्राणितस्तानिमासा
स्तर्पयंतिमासास्तस्ताञ्ऋतूनृतवस्तस्ताः संवत्स
रंतर्पयंत्यहोरात्रेतस्तेस्तंस्तर्पयंतस्तवस्तस्ताः संवत्स
रंतर्पयतिसंवत्सरस्तस्तोयत्किंचसंवत्सरेणापिहितंभवद्वि
ष्यद्भूतंतत्सर्वंतर्पयतियएवंविद्वानश्नातिचपिबतिचान्नाय्
तिचपोषयतिचसोश्नातिसपिबतिसत्त्यतिसतर्पयति ५
सचस्तश्रोत्रेतर्पयतिश्रोत्रंचस्तंदिशस्तर्पयतिदिशस्तस्ता

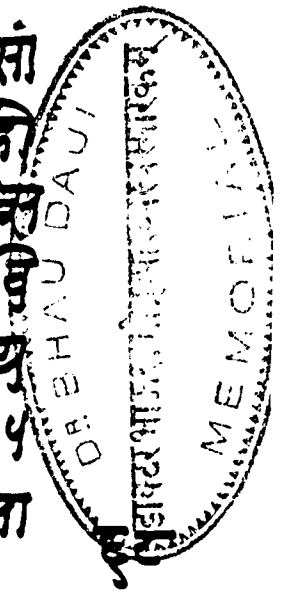

श्चवांतरदिशस्तर्पयंत्यवांतरदिशस्तस्तायत्किंचावांतरदिग्भि
रपिहितंभवद्वविष्यद्भूतंतत्सर्वंतर्पयतियएवंविद्वानश्नाति
चपिबतिचा॰ति ई सचेसोरेतस्तर्पयतिरेतस्तस्तमापस्तर्पा
यत्यापस्तस्तानद्यस्तर्पयंतिनद्यस्तस्ताः समुद्रंतर्पयंतिसमु
द्रस्तस्तोयत्किंचसमुद्रेणापिहितंभवद्वविष्यद्भूतंतत्सर्वंत
र्पयतियएवंवि॰यति ७ सत्तस्तदेतद्देराजंदेवाविधमा
ग्निहोत्रंभवतितस्यत्राणएवाहवनीयोपानोगार्हपत्योमानो

न्वाहार्यपचनोमनोधूमोमन्युरर्चिर्यंताश्रंगाराश्रद्धापयोवा
क्तस्मिन्त्स्यमाहुतिपुत्रात्मासरसस्तदेतद्वैराजंदद्राविधम
ग्निहोत्रंहुतंभवतिरोहोभ्यांरोहोभ्यामभ्यारूढमभिस्वर्गं
लोकंगमयतियएवंविद्वानग्निहोत्रंजुहोतियथाश्रंगारानपो।
ह्यभस्मनिहुतंतादृक्तस्यान्नोदक्तस्यात् ८ इत्यारण्यकोद
शमः प्रजापतिर्वाइदंपुरुषमुदंचनतस्मिंनेतादेवताश्चा ६९

विवेशयद्वाचमग्निंघ्राणेवायुमपानेवैघृतमुदानेपर्जन्यंचक्षु
ष्यादित्यंमनसिचंद्रमसंश्रोत्रेएतिद्राःशरीरेमेष्ठिवींरेतस्या
पोबलमिदंमन्यावीद्यानंमूर्ध्न्याकाशमात्मनिब्रह्मसयथाम
हानुमरतकुंभःपिन्वमानस्तिष्ठेदेवंहैवसतरूवथहेमादेव।
ताईक्षांचक्रिरेकिमयमस्माभिःपुरुषःकरिष्यतिकिंवावय
मनेनहंतास्मच्छरीरादुक्रमामेतिताहोच्चक्रुरथहेदंशा
रीरंरिक्तमिवपरिसुषीरंसहेक्षांचक्रेप्रजापतीरंध्रायनमक्षं

हंताहमिमास्त्रिरात्रायापिपासाभ्यामुपसृजा३ इतिमाहोप
सस्रजेताहोपसृष्टाःसुखमत्यभिमानाइममेवपुरुषंपुनःप्र
त्याविविशुः ११ वाऊमेत्यग्निरावेरग्नाएगोममेतिवायु
रावेरगपानोममेतिवैद्युतआवेरामनोममेतिचंद्रमा।
आवेराश्रोत्रमस्माकमितिदिराआविविशुः शरीरममेति
पृथिव्यावेरारेनोस्माकमित्यापआविविशुर्बलंममेनी
इआविवेरामन्युर्ममेतीरगनआविवेरामूर्ह्रीमिमेत्याकारा ७०

आविवेरात्मामममेतिब्रह्माविवेरांसयथामहान्वृक्षआईउप
सिक्तोमूलंस्निएदेवंहैवसमुतस्थौ २ आथायंपुरुषःप्रैष्यन्नु
रासंवत्सरोसंवत्सरस्यदध्नीःष्टीःपरयतिछिद्राछायाभवतिन
वाभवतिमहामिवैवामरीचीरिवपरयेदनभ्रेवाविद्युतंपरयेद्
भ्रएनांनपरयेदक्लिएगीवापिधायवराटकानीवपरयतिकएगौ
विपिधायोपछिमिवनरुएगेतिनास्मिंलोकेरमतेनैनंमन
रुंदयतीतिप्रत्यक्षदर्वाणि ३ अथस्वप्नाःपुरुषंरुरुं

रुक्मदंतं पत्त्रयतिसएनंहंतिवराहएनंहंतिमर्कटएनंहंतिवि
सानिखादयतिसुवर्णंभक्षयित्वावगिरित्येकः पौंडरीकंधा
रयतिगंधर्वस्यादक्षिणासुरोनलदमालीब्राजयतिसएतेषां
किंचित्पश्येत्पांडुरदर्भानांकालींस्त्रीमुक्तकेशंमुंडांस्तैलाभ्यं
गःकोशंभपरिधानंगीतांस्तुष्टारोहणंदक्षिणाश्वागमनादी
निवीक्ष्यीपोष्यपायसंस्थालीपाकंश्रपयित्वासकृत्पवित्रायां
गोःपयसिनत्वेवतुरुक्मायाग्निमुपसमाधायपरिसमुह ७१

परिस्तीर्यपर्युक्षदक्षिणंजान्वाच्यक्रंवेणाज्याहुतीर्जुहोति
ॐ वाचिमेग्निःप्रतिष्ठितःस्वाहाप्राणेमेवायुप्रतिष्ठितःस्वाहा
पानेमेवेद्युतप्रतिष्ठितःस्वाहोदानेमेपर्जन्यप्रतिष्ठितंस्वाहा
चक्षुषिमआदित्यप्रतिष्ठितःस्वाहामनसिमेचंद्रमाःप्रतिष्ठि
तःस्वाहाश्रोत्रेमेदिशःप्रतिष्ठितास्वाहाशरीरेमेपृथिवीप्रति
ष्ठितास्वाहारेतसिमआपःप्रतिष्ठितास्वाहाबलेमइंद्रःप्रति
ष्ठितःस्वाहामन्योमईश्वरःप्रतिष्ठितःस्वाहामूर्धनिमआ

कायः प्रतिष्ठितः स्वाहात्मन्मे ब्रह्म प्रतिष्ठितं स्वाहेत्यथैत
दाज्यावदेषंस्थालीपाकेसमवनीयस्थालीपाकस्योपघातं
जुहोति ५ वाचिमेऽग्निप्रतिष्ठितोवाग्हृदयेहृदयमात्मनित
त्सत्यंदेवानांमाहृमकामोमऋष्यामन्त्रवानंनोदोभूयासंस्वाहा
प्राणेमेवायुप्रतिष्ठितः प्राणोहृदयेहृदयमात्मनितत्सत्यंदे०
माह नादो स्वाहापानेमेवैद्युत प्रतिष्ठितोपानोहृदयेहृदय
मात्मनितत्सत्यंदे मा नादो स्वाहोदानेमे पर्जन्यप्रतिष्ठित ७२

उदानोहृदयेहृदयमात्मनितत्सत्यंदे मा भू स्वाहा चक्षु
षिमऽआदित्यप्रतिष्ठितश्चक्षुर्हृदयेहृदयमात्मनितत्सत्य
दे मा भू हामनसिमे चंद्रमाप्रतिष्ठितोमनोहृदयेहृदय
मात्मनितत्सत्यंदे माह भूह श्रोत्रेमेदिशाप्रतिष्ठिताश्रो
त्रंहृदयेहृदयमात्मनितत्सत्यंदे मा भूया हा शरीरेमे
पृथिवीप्रतिष्ठिताशरीरंहृदयेहृदयमात्मनितत्सत्यंदे
मा नादोभू संस्वाहा रेतसिमऽआपप्रतिष्ठिता रेतोहृदये

हृदयमात्मनितत्सत्यंदेवानांमाहमकामोमरिष्यामन्नवानंना
दोभूयासंस्वाहा बलेमइंद्रघृतिष्टितोबलंहृदयेहृदयमात्म
नितत्सत्यंदे॰मा॰स्वाहा मन्योमइंद्रगनघृतिष्टितोमन्युर्हृदय
हृदयमात्मनितत्सत्यंदे॰मा॰स्वाहा मूर्धनिमआकाशाघृतिष्टि
तोमूर्धाहृदयहृदयमात्मनितत्सत्यंदे॰मा॰हात्मनिमेब्रह्म
घृतिष्टितमात्माहृदयेहृदयमात्मनितत्सत्यंदे॰हेत्यथैत।
त्खालीपाकरोषमात्मनिसमवनिनीयजुहोति इ अश्मामा ७३

गतमयस्त्रैष्टुभंतोहमोस्मिहंसीसंकाकुभंरजतंस्वाराज्यंसु
वर्णंगायत्रमन्नंवैराजंहस्तिरानुष्टुभंनाकंसाम्राज्यंबृहस्पति
वर्हितंब्रह्मपाङ्क्तंप्रजापतिरातिछंदसंसावित्रीसर्ववेदछंदसे
नछंदसेति ७ अश्मेवस्थिरोवसानिजागतेनछंदसापुरुषो
मलिःप्राणःसूत्रमन्नंग्रंथिस्तंग्रंथिमुद्भ्रांम्यन्नकामोमत्य
वेब्राह्मणमपिसर्वमायुरन्नीयापुषान्माहमकामोमरिष्या
मन्नवानंनादोभूयासंस्वाहायइवस्थिरोवसानित्रैष्टुभेनछं

दसापुरुषोमणिः प्राणः सूत्रम·स्य·यापु·माहम·ना·स्वाहा
नोहमिवस्थिरोवसान्यौस्निहेनछंदसापुरुषोमणिः प्राणःसू
त्रमः स्यन्न·ब्रा·मा·ना·स्वाहासीसमिवस्थिरोवसानि काकुभे
नछंदसापुरुषोमणिः प्राणः सूत्रमन्नं·मत्यवे·माहम·स्वा
हारजतमिवस्थिरोवसानिस्वाराज्येनछंदसापुरुषोमणि
प्राणः सूत्रमन्नंग्रंथि·ब्रास्नः स्त्रीयामाहम·स्वाहासुवर्णमिव
स्थिरोवसानिगायत्रेणछंदसापुरुषोमणिप्राणः सूत्रः स्त्रं

DR BHAU DAJI LAD MUSEUM MEMORIAL

ग्रंथिमुष्ट्र·वे·पि·माहम·स्वाहाश्वत्रमिवस्थिरोवसानिवैराजे
नछंदसापुरुषोमणिः प्राणः सू·स्यन्न·ब्रा·न्माहम·स्वाहाहस्ति
रिवस्थिरोवसान्यानुष्टुभेनछंदसापुरुषोमणिः प्राणः सूत्रम·
माह·हानाकमिवस्थिरोवसानियाज्याज्येनछंदसापुरुषोमणिः
प्राणः सूस्यन्नकाः ब्रास्म·माह·हाहस्तिरिवस्थिरोवसानि
बर्हतेनछंदसापुरुषोमणिः प्राणः सूत्र·मुष्ट्रनां·न्माहम·
हाश्वत्रेवस्थिरोवसानि पांक्तेनछंदसा·प्रजापतिरिवस्थि

रोवसान्यतिछंदसेनछंदसापुरुषोमलिप्राणः सूत्र·स्तंग्रं
थि·न्माहम·हासावित्रीवस्थिरोवसानिसर्ववेदछंदसेनछंदसा
पुरुषोमेलिः प्रास्त्रमन्नंयंथिमुद्भ्रांन्यन्नकामोमृत्यवेब्रास
णमपिसर्वमायुरवीयायुष्मान्माहमकामोमरिष्यामन्नवानंना
दोनूमासंस्वाहे·तिप्रियायैवाजायायैप्रियायुवांतेवासिनेन्य
स्मैवापियस्मैकोमयेतनस्माउछिंदयान्नहापिरातंवर्षाणि
जीवतिपुनःपुनःप्रयुंजानोजीवत्येवजीवृत्येव ८ इत्यार ७५

एपकेएकादशोऽध्यायः हस्तिवर्चसंप्रयतांवहृदयोयदित्यै
तन्वःसंबभूव तन्महंसमदुःसर्वएतआदित्यासोऽआदित्याः
संविदानाः यत्तेवर्चोजातवेदोवहृद्भवत्याहितं तेनमावर्चसा
त्वमग्नेवर्चस्विनंकुरु यज्ञवाचावाकुरुषेयज्ञेहस्तिप्याहितं।
सुवर्लोकेषुयद्वर्चोमयितहस्तिवर्चसं यदग्नेषुहिरण्येषुगो
ष्वश्वेषुयद्वराः सुरायांहूयमानायांमयितहस्तिवर्चसं मयि
भगोमयिमहोमयियज्ञस्यपयस्वराः तन्मयिप्रजापतिर्दधि

दिवमिवदृंहतु १ अश्विनासारवेणमासमहान्मधुनापयः
यथामधुमतीवाचमावदामिजनेषु हृतादुरुतौमधुमान्यथा।
स्वांधनंजयोधरुणोधारयिष्णुः रुजंन्सपत्नादधरांश्चरुण्वमा।
रोहमांमहतेसौभगाय प्रजापतेनत्वदेतान्यन्योविश्वाजातानि
परिताबभूव यत्कामास्तेजुहुमस्तन्नोअस्तुवयंस्यामपतयो र
यीणां अयंसनोनुदतांमेसपत्नानिंद्रवृहन्तंहतनासुषाह्वा
अग्निरिवकक्षंविधृतः पुरुत्रावातेषुनस्तिग्मंजंभोनुर्माहि श्रे ७६

यंसनोयोनुवादीकीलइवहन्तंविपुरोरुरोज अनेनेंद्रोविमधो
विहत्याराव्नूपतामाभयौराभोजनानि २ जयेंद्रात्नूंजहिशू।
रदस्यून्हत्वेंहत्वेवकुत्सिरोनाविहश्च उवइवरायात्स्वएऊसास
पत्नाजस्वंसपेनास्वधितिर्वनेव अनुहश्चमध्यात्प्रतिहश्चोपरि
ष्टाद्विहश्चपश्चात्प्रतिश्चरवश्चु त्वयाप्रयुक्तान्मवचंनमित्रोषु
रेरीयंतंमरुतोनयांतु त्वांरुद्रैर्हेत्रिभिःपिन्वमानाइंद्रंमन्वाना
मरुतोजुषंतासुपर्णाःकंकाःप्रमरांत्वेनान्महीयतांदृष्टीव

र्घनेषुब्रह्मगुप्तस्यमघवन्नृतन्युतोविष्वगिंद्र भंगाः पतंतु मा
ज्ञातारंणिप्सतमाप्रतिष्ठामिहोविद्मानामुपयोतिमृत्युं अग्ने
यन्नाक्षिण्यन्नासेसमर्पयेंद्रवतीमपचितिमिहावह अयंमूर्धा
परमेष्ठीसुवर्चाःसुविज्ञातानामुत्तमश्लोकोअस्तु ३ भद्रं पा
श्येमउपसेदुरागततोदीक्षामृषयःस्वर्विदः ततःक्षत्रंबला
न्योजश्चजातंतदस्मैदेवाअभिसंनमंतांधाताविधातापो र
मोतसंदक्षप्रजापतिःपरमेष्ठीसुवर्चाः सोमोछांदांसिनिवि

शेमश्चाकुरेतस्मैराष्ट्रमभिसंनमंतां अभ्यावर्त्तध्वमुपसेवता
ग्निरयंब्रह्मस्त्राधिपतिर्नोअस्तु अस्यविज्ञातमनुसंरभध्व
मिमंपश्चादनुजीवाथसर्वेअलर्दोनामजातोसिपुरास्त्र्या
युरोषसः तंत्वासपत्नंक्रूपणंवेदाथोविष्णंभजंभनं नार्ह
घमीयेततरेद्विषंतंक- तवाक्षुतनाः सहेतघमायुकंत।
स्यद्विषंतमाकुरिरामणिंवैश्वंयोबिभर्त्ति ध नसखुत्तमश्चा
तिमकिल्विषंकृतंनैनंद्रिमोधरुणोहंतिभीतं नैनंकृंम

न्यवोमिमांतीराम॰ नास्युत्वचंहिंसतिजातवेदानमांसमश्ना
तिनहंतिनानि रातायुरस्मिंजेरदष्टिर्नोरामस्मिंवैल्वंयो
बिभर्त्तिनास्यप्रजादह्यतिजायमानानश्नंत्यगोभवतिनपाप
कृत्यान्यन्निंयस्तस्यकुलेषुजायतइरामर्त्तिनास्यापवा
दानप्रवातकारहेनसंपतन्योनविश्रोतंतस्यैनास्मिंनलक्ष्मीः
रुणद्धोनिवेशनमिरामर्त्तिनैनंरक्षोनपिशाचोहिनस्तिना।
जंनकोनाप्यसुरोनयक्षः नास्तृतिकातस्यकुलेषुजायतइ। ७८

राम॰र्त्ति ५ नैनंव्याघ्रोनदकोनद्वीपीनश्वापदंहिंसतिकिंच
नैनं नाहस्तिनंक्रुद्धमुपैतिभीतमिराम॰र्त्ति नैनंसर्पोनदा
कुर्हिनस्तिनहस्त्रिकोनतिरश्चीनराजा नैनंरुस्रोमिसंरुत
इराम॰र्त्तिनैनंप्रमत्तंवरुणोहिनस्तिममकरोनयक्षःश्रिंशु मा
रःपारावांछिवमस्मैकरोतीराम॰र्त्ति प्रमायुकंतस्यहिषंत
माकुःपुष्पमिवछिन्नंसहबंधनेनवइवर्णात्वरुदाक्षप
न्नामिरामर्त्तिअयंमणिः प्रतिसरोजांबोजीवायबध्यते स्व

नेनेंद्रोदत्त्रमहंवृषीणाचुमनीषिणा ई सहेंद्रद्विषतः सह
स्वराजीः सहस्वदतनायतः नागइवपूर्वपादाभ्यांमभितिष्ठ
दतनायतः आगादयंवैत्वोमणिः सपत्नक्षपणोदृषा तंप
रयंतिकवयः सर्ववीरायथासपत्नांस्तमरेसहेयुः अमृतंमे
मणेस्त्रमश्विनावपिनद्यतां वैत्वः सहस्त्वीर्योसि मातेम
र्त्तारिषमहं दैवृतादुर्ज्जोमधुमान्यपस्वाधनंजयोधरुणेधा
रयिष्णुः रुजंस्पन्नादधरांश्वरुएवमारोहमांमहतेसौभगा

यत्रजापतेनत्वदेतान्यनोविश्वाजातानिपरिताबभूव यत्का
मास्तेजुहुमस्तन्नोअस्तुवयंस्यामपतयोरयीणं रगसइत्काम
हांश्चसीतिपंच ७ अथातोमणिकल्पोभूतिकामः पुष्येणत्रि
रात्रोपोषितोजीवतोहस्तिनोदंतान्नात्रोमुधत्याग्निमुपस
माधायपरिसमुह्यपरिस्तीर्यपर्युक्षदक्षिणंजान्वाच्योत्तर
तोग्नेः कंसेमणिं कृत्वाजुहोमान्मणेसंपातमानयेऽस्ति
यर्चसमित्येतानि व्रत्रचमष्टाभिसप्तरात्रंमधुसर्पिषोवासि

यित्वात्रिरात्रमेकांवाबभीयाद्वृताद्वुर्वुत इत्येतपर्चाश्चतएवो
त्तरंषड्डिरूदयम्लायमलिंघृतौदायमलिंवासुरालायमलिं
वाखदिरसामलिंवामांसौदनेवासयित्वात्रिरात्रमेकांवाबभी
यादतएवोत्तरंचतस्रःसिंहषभस्यंगायमलिंहस्तौदनेवासयि
त्वात्रिरात्रमेकांवाबभीयादतएवोत्तरमेकयेरंउमलिंतिलौ
दनेवासयित्वात्रिरा॰दतएवोत्तरंषोउशभिर्वैत्वंसत्तरायंम
धुसर्पिषोर्वासयित्वात्रिरात्रमेकांवाबभीयाद्वृताद्वुर्वुत इत्ये

MEHTA RESEARCH INSTITUTE MEMORIAL

तयर्चाश्चतएवोत्तरंपंचभिर्मंडावराहस्यौदनंमुद्गौदनेवास
यित्वात्रिरात्रमेकांवाबभीयाच्छ्वोसतिप्रथमंहस्तिछायायांवैया
घ्रेवापिहचर्मण्यासीनोवापिजुह्वुपादासीनोवापिजुह्वुयात्
इत्यारण्यकेहादशोऽध्यायः अथातोवैराग्यसंस्कृतेशरीरे
ब्रह्मयज्ञनिष्ठोभवेदपुनर्मृत्युंजयतितदुहवाश्वात्माऽरण्यः
श्रोतव्योमंतव्योनिदध्यासितव्यइतितमेतंवेदानुवचनेनविदि
षंतिब्रह्मचर्येणतपसाश्रद्धयायज्ञेनानाशकेनचेतिमांडूके

यस्तस्मादिवंविच्छांतदांतउपरतस्तितिक्षुः श्रद्धावित्तोभूत्वा
त्मन्येवात्मानंपश्येदितिमांउवोयोयंविज्ञानमयः पुरुषःप्रा
णेष्वन्तर्हृदयआकाशेशेतेसर्वस्यवशीसर्वस्येशानःसर्वस्याधिपतिः
सएषनेतिनेत्यात्मावगृह्योदंब्रह्मेदंक्षत्रमिमेदेवाइ
मेवेदाइमेलोकाइमानिसर्वाणिभूतानीदंसर्वंयदयमात्मा
सएषतत्त्वमसीत्यात्मावगम्योहंब्रह्मास्मीतितदेतद्भूत्वापू
र्वमपरमनपरमनंतरमबाह्यमयमात्माब्रह्मसर्वानुभूरित्यनु
शासनमितियाज्ञवल्क्यस्तमेतन्नापुत्रायनानंतेवासिनेब्रूया ८१

द्वितीयइमामद्भिः परिगृहीतांवसुमतींधनस्यपूर्णांदद्यादि
मेवततोभूयइदमेवततोभूयइत्यनुशासनंनामैतामुपनि
षदंवेदशिरोनयथाकथंवनवेत्तदेतदृचाभ्युक्तं १
इतिचतुर्थोध्यायः स्वांशदुर्नयनुषामुत्तमांगंसाम्नां
शिरोथर्वणांमुंडमुंडं नाधीतेधीतेवेदमाब्रह्मसत्रंशिरछि
त्वासोकुरुतेकबंधं १ स्थाणुरयंभारहारः किलाभूदधी
त्यवेदंनविजानातियोर्थं योर्थज्ञइत्सकलं भद्रमश्नुतेना

कनेतिज्ञानविधूतपाप्मेतिविधूतपाप्मेति इत्यारण्यकेचतु
र्दशोध्यायः अथवशेनमोब्रह्मणेनम आचार्येभ्यो गुरुभ्य
स्माछांखायनादस्माभिरधीतंगुरुभ्यः शांखायनः कोहो
लाकोषीतकेः कहोलः कौषीतकिरुद्दालकादारुणेरुद्दालक
आरुणिः प्रियव्रतासोमापेप्रियव्रतः सोमापिः सोमपा सोम
पः सोमात्प्रातिवेश्यात्सोमः प्रातिवेश्यः प्रतिवेश्यात्प्रतिवे
श्योवृद्धिवसुन्नयोः सुन्नयुरुद्दालकादुद्दालकोविश्वम

नसोविश्वमनाघ्न्याघ्न्यः साकमघ्न्याभ्यः साकमघ्न्योदेव
रात्मदेवरातोविश्वामित्राद्विश्वामित्रइंद्राद्इंद्रप्रजापतेप्रजा
पतिर्ब्रह्मणोब्रह्मास्वयंभूर्नमोब्रह्मणेनमोब्रह्मणे १ इति
शांखायनारण्यकेपंचदशोध्यायः १५ समाप्तः संवत्१९
२२शाके१७९७ शुभमकारिमाघमासेशुक्लपक्षे१५बुधेसमाप्तः

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

DR BHAU DAJI
डाक्टर भाऊदाजीद्रव्यारोग्यस्यस्मारकम्
MEMORIAL